

Analysis of Discursive Implications in the Cultural Geography of Iran

Sadegh AkbariAghdam¹, Shahla Bagheri²

2. PhD in Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. Email: hs_akbari110@yahoo.com

1. Professor of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. Email: sbagheri@khu.ac.ir

ARTICLE INFO

Abstract

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: 2025-05-25

Revision: 2025-06-29

Accepted: 2025-10-14

Published: 2025-12-22

Keywords:

Cultural geography
spatial identity national
discourse formation
data-based theory

This research aims to explore and analyze the discursive implications embedded in Iran's cultural geography. The research method is qualitative and based on grounded theory. Data were collected from a targeted collection of texts, speeches, and statements related to territorial identity and national discourse formation, and the associated cultural geography was analyzed through three stages of open, axial, and selective coding. The findings show that Iran's cultural geography is an active platform for the production and exchange of discursive meanings that are organized around the core theme of "Iranian-Islamic civilization." Causal conditions include the structure of religious-national governance, historical and civilizational self-awareness, the specific geocultural position of Iran, discursive confrontation with the global order, and the role of social activism. Discursive strategies were categorized into six axes: meaning production and identity narrative, cultural symbolic networking, discursive empowerment of the people, cultural diplomacy and sending implications to the international arena, reform and standard mentalization, and institutionalization of values in the body of space and place. The consequences include: identity coherence, soft influence through semantic transmission, providing an alternative cultural model, laying the groundwork for civilizational revival and individual and social excellence. The conclusion shows that Iran's cultural geography is not a neutral platform, but an active arena in the production, exchange, and confrontation of discursive implications that both reflect socio-historical conditions and actively play a role in the construction of social, political, and spatial realities.

How to cite: Akbari Aghdam, S. and Bagheri, S. (2025). Analysis of Discursive Implications in the Cultural Geography of Iran. *Geography and Regional Planning*, 15 (61), 527-551. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2025.564569.4404>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights
DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2025.564569.4404>

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

The Islamic Revolution of Iran is fundamentally recognized as a cultural and civilizational phenomenon, driven by ideology, religious leadership, and Islamic political discourse. In the context of globalization and cultural confrontation, culture has become a competitive arena where geography actively shapes cultural discourses. Despite Iran's rich civilizational and religious heritage, which provides a potential model for cultural order domestically and internationally, the key challenge lies in systematically transforming this cultural power into widespread cultural influence at transnational levels. This requires an effective model of discourse-driven governance grounded in geocultural frameworks, enabling Iran to strengthen internal cohesion while projecting its cultural discourse regionally and globally amidst Western cultural hegemony and complex geopolitical dynamics.

Methodology

This research employs a qualitative methodology, specifically the Grounded Theory approach, to analyze the role of the Islamic Republic of Iran's governance in shaping, institutionalizing, and constructing discourse within the geocultural sphere, based on the thought of Ayatollah Khamenei. Instead of a "research population" or "sample," the study utilizes analysis units (such as key words and themes related to governance, discourse-building, and Islamic culture) and analysis sources (including texts and speeches by the Supreme Leader). Data were collected from software, books, and online databases and analyzed through open, axial, and theoretical coding to extract the dimensions and components of the model. Originating from Glaser and Strauss (1967), Grounded Theory allows for theory generation directly from empirical data, ensuring a rigorous and context-sensitive framework that reflects the realities under study.

Results and Discussion

The analysis of the Supreme Leader's statements reveals a multi-dimensional, strategic, and civilizational understanding of geography. This includes: 1) Iran's Geography as a balancing force and strategic heartland in West Asia and the Persian Gulf, backed by a rich historical and cultural heritage; 2) Islamic Geography, transcending national borders to envision a unified Islamic Ummah with global civilizational significance; 3) Geography of Resistance, defining a regional and global sphere confronting arrogance and establishing a new order; 4) Political Geography, focused on West Asian dynamics and Iran's global role; and 5) Cultural Geography, viewing Iran's internal ethnic and regional diversity as an opportunity for social cohesion and value transmission. Governance in this framework is fundamentally distinct from Western liberal models, as it is not limited to administration but is inherently a process of meaning-making and discourse-building aligned with Iran's specific geocultural context.

The research model, developed through grounded theory analysis, presents a discourse-driven governance model emphasizing the geocultural dimension. It is structured around Causal Conditions (religious leadership, historical-civilizational self-awareness, geocultural context, resistance to Western cultural domination, and popular participation), Strategies (meaning production/narrative-building, cultural networking, public empowerment, cultural diplomacy, value-oriented reform, and institutionalization of values), and Outcomes. These outcomes include national identity cohesion, regional/global soft power influence, an alternative model of cultural governance, progress toward a New Islamic Civilization, and individual/social transcendence with the institutionalization of divine governance indicators.

Conclusion

This study proposes a comprehensive Discourse-Driven Governance Model with a Geocultural emphasis, based on Ayatollah Khamenei's thought. It provides a strategic,

culturally-grounded alternative to universal "good governance" models, tailored to the Islamic Republic of Iran's context. The model is structured around specific Causal Conditions (e.g., religious leadership, cultural-geographical awareness), Strategies (e.g., meaning production, cultural diplomacy), and targeted Outcomes (e.g., civilizational development, soft power).

A comparative review situates this contribution within the scholarly landscape. It aligns with and differentiates from related works: it shares a focus on Islamic frameworks with studies on "Unified

Leadership" but adds structural and geocultural dimensions. It converges with analyses highlighting culture's role in geopolitics while offering a more operational policy model. Unlike research focusing on specific institutional roles (e.g., the clergy, universities) or theoretical foundations of cultural policy, this model integrates macro-level strategic governance with actionable mechanisms for national and transnational discourse-building, addressing a gap in operationalizing cultural leadership within a specific geocultural context.

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

تحلیل دلالت های گفتمانی در جغرافیای فرهنگی ایران صادق اکبری اقدم^۱، شهلا باقری^۲

^۱دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: hs_akbari110@yahoo.com

^۲استاد جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: sbagheri@khu.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
این پژوهش با هدف کشف و تحلیل دلالت های گفتمانی نهفته در جغرافیای فرهنگی ایران به انجام رسیده است. روش تحقیق کیفی و بر اساس نظریه داده‌بنیاد است. داده‌ها از مجموعه‌های هدفمند از متون، سخنرانی‌ها و بیانیه‌های مرتبط با هویت سرزمینی و گفتمان‌سازی ملی گردآوری و جغرافیای مرتبط گردآوری و طی سه مرحله کدگذاری باز، فرهنگی و انتخابی تحلیل شدند. یافته‌ها نشان می‌دهد جغرافیای فرهنگی ایران بستری فعال برای تولید و مبادله معانی گفتمانی است که حول مضمون هسته‌ای «تمدن ایرانی-اسلامی» سازمان می‌یابد است. شرایط علی شامل ساختار حکمرانی دینی-ملی، خودآگاهی تاریخی و تمدنی، موقعیت ژئوکالچر خاص ایران، تقابل گفتمانی با نظم جهانی، نقش کنشگری اجتماعی است. راهبردهای گفت در شش محور: تولید معنا و روایت‌پردازی هویتی، شبکه‌سازی نماد فرهنگی، توانمندسازی گفتمانی مردم، دیپلماسی فرهنگی و ارسال دلالت‌ها به عرصه بین‌المللی، اصلاح‌گری و ذهنیت‌سازی کیفیت‌مندی و نهادینه‌سازی ارزش‌ها در کالبد فضا و مکان‌های دسته‌بندی شدند. پیامدها شامل: انسجام هویتی، نفوذ نرم از طریق ارسال معنایی، ارائه الگوی بدیل فرهنگی، زمینه‌سازی احیای تمدنی و تعالی فردی و اجتماعی است. نتیجه‌گیری نشان می‌دهد جغرافیای فرهنگی ایران نه یک بستر خنثی، بلکه عرصه‌های فعال در تولید، مبادله و تقابل دلالت‌های گفتمانی است که هم بازتاب شرایط تاریخی-اجتماعی است و هم به صورت کنش‌گرانه در ساخت واقعیات اجتماعی، سیاسی و فضایی نقش دارد.	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۵</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۰۸</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۲۲</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: جغرافیای فرهنگی هویت مکانی گفتمان‌سازی ملی نظریه داده‌بنیاد</p>

استناد: اکبری اقدم، صادق و باقری، شهلا. (۱۴۰۴). تحلیل دلالت های گفتمانی در جغرافیای فرهنگی ایران. جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای.

DOI: 10.22034/jgeoq.2025.564569.4404 ۵۵۱-۵۲۷، (۶۱)۱۵، جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای،

© نویسندگان.

ناشر: موسسه آموزش عالی قشم

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۷۵، به اذعان اندیشمندیان چون جان فوران، تدا اسکاچپول، میشل فوکو، مانویل کاستلز و آنتونی گیدنز، بیش از هر چیز با برجسته‌سازی نقش متغیرهای فرهنگی همچون ایدئولوژی، رهبری، مذهب (تشیع) و گفتمان سیاسی اسلامی شناخته می‌شود (حاضری و عاملی، ۱۳۸۶: ۷۲). این رخداد تاریخی، در تحلیل‌های معاصر نیز به‌عنوان پدیده‌ای با ماهیت فرهنگی و تمدنی مورد توجه قرار گرفته است (مارنگو^۱، ۲۰۲۰: ۷۲۵-۷۲۳). هدایت امام خمینی (ره) و تداوم راهبری آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، همراه با اراده و مشارکت گسترده مردم، موجب تثبیت جایگاه فرهنگ اسلامی، مذهب و رهبری معنوی در ساختار هویت ملی و دینی گردید و بستر لازم برای شکل‌گیری و استمرار الگویی نوین از حکمرانی مبتنی بر ارزش‌های الهی و دینی را فراهم ساخت. ایمانوئل والرشتاین^۲ نظریه‌پرداز برجسته‌ی نظام جهانی است که در دهه‌ی ۱۹۸۰ مفهوم ژئوکالچر (Geoculture) را در کنار ژئوپلیتیک وارد ادبیات علوم اجتماعی کرد. او در چارچوب نظریه نظام جهانی توضیح می‌دهد که از قرن شانزدهم به بعد، جهان تحت سلطه یک نظام سرمایه‌داری قرار گرفته که دارای مرکز (محل تولید و انباشت ثروت) و پیرامون (محل تأمین مواد اولیه و نیروی کار ارزان) است. ژئوکالچر نشان می‌دهد که فرهنگ نیز مانند اقتصاد و سیاست بخشی از این نظام جهانی است و ارزش‌ها، سبک‌های زندگی و روایت‌های فرهنگی از مرکز به پیرامون منتقل می‌شوند. (Asad, 2022, 157-167) والرشتاین همچنین جغرافیای فرهنگی را چارچوب نظام جهانی دانسته و مشترکات فرهنگی هر حوزه را «جنبه پنهان جهان» و مرزهای فرهنگی را «چارچوب ژئوپلیتیک واقعی» معرفی می‌کند (لشگری تفرشی، ۱۳۹۹: ۳) و بر اهمیت مرزهای فرهنگی در شکل‌دهی به مناسبات سیاسی تأکید دارد (فاضلی‌نیا، ۱۳۸۶: ۳۴). اندیشمندیان همچون فلیپ اسمیت^۳ (۲۰۰۸)، جفری الکساندر^۴ (۲۰۰۶)، مارگارت آرچر^۵ (۱۹۹۶) در آثار خود بر اهمیت نقش فرهنگ تأکید کرده‌اند. در همین راستا، آیت‌الله العظمی خامنه‌ای نیز فرهنگ را به‌مثابه باورها، ایمان و عادات مردم دانسته‌اند که در زندگی روزمره حضور داشته و الهام‌بخش رفتارهای اجتماعی آنان است (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱). ایشان همچنین بر جایگاه زیربنایی فرهنگ در تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تأکید کرده‌اند (بیانات رهبری، ۱۴۰۰/۶/۶) و فرهنگ را اولویت اساسی کشور معرفی نموده‌اند؛ به‌گونه‌ای که مسئولان فرهنگی در حوزه‌هایی چون ادبیات، هنر، سبک زندگی، اخلاق و رفتار اجتماعی وظیفه و مسئولیت مستقیم دارند (دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها، ۱۳۷۴/۴/۱۹). تکیه بر زبان، دین و قومیت، انسجام داخلی و قدرت تمدنی را در سطح جهانی تقویت می‌کند و زمینه‌ساز شکل‌گیری گفتمان‌های سیاسی و تمدنی نوین می‌شود. فرهنگ و هویت‌های مشترک، بنیان انسجام ملی و منطقه‌ای‌اند و مدیریت صحیح آنها می‌تواند از ابزارهای هویتی برای تقویت وحدت و مقاومت در برابر تهدیدات ژئوپلیتیک بهره‌گیر و عنصری اصیل و بنیادین در سازمان‌دهی به زیست اجتماعی محسوب می‌گردد (جمشیدی، ۱۴۰۲: ۴۴).

علوم جغرافیایی ذاتاً برآمده از فرهنگ‌ها و مکاتب فکری حاکم‌اند. هر تصمیم انسانی برای تغییر فضا به زیرساخت‌های فرهنگی و هویتی وابسته است و چارچوب‌های فرهنگی مسیر بهینه‌سازی و ساماندهی فضای جغرافیایی را تعیین می‌کنند. کارکردهای فرهنگی جوامع مختلف در تعامل با نهادهای تصمیم‌گیر، مکان‌ها و فضاهای تازه را شکل می‌دهد و برنامه‌ریزی فضایی بر پایه فرهنگ و هویت صورت می‌پذیرد. به همین دلیل، فضا یا اکوسیستم جغرافیایی تحت تأثیر فرهنگ جامعه و نهادهای تصمیم‌گیر و اندیشه‌های حاکم تنظیم، مدیریت و کنترل گردیده و توسعه فضایی بدون ارائه الگوهای فرهنگی امکان‌پذیر نمی‌شود (لشگری تفرشی، ۱۳۹۹: ۱). جغرافیا به‌مثابه بستر طبیعی و فیزیکی، نقشی بنیادین در شکل‌دهی به شیوه‌های زیست انسانی و پیدایش هویت‌های فرهنگی ایفا می‌کند. شرایط اقلیمی، منابع طبیعی، موقعیت مکانی و ویژگی‌های محیطی هر سرزمین، نه تنها بر الگوهای معیشتی و سبک زندگی مردم اثرگذار است، بلکه در فرآیند شکل‌گیری باورها، سنت‌ها و نمادهای فرهنگی نیز حضور

¹ Marengo

² Immanuel Wallerstein

³ Smith, Philip

⁴ Alexander, Jeffrey C

⁵ Archer, Margaret

پررنگ دارد. در مقابل، فرهنگ به عنوان نظامی از معنا و ارزش، با تبیین و تفسیر زندگی مردم و روابط اجتماعی و اقتصادی، می تواند مسیر توزیع جمعیت، الگوهای سکونت و حتی سازمان دهی اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد. بدین ترتیب، رابطه های دوسویه میان جغرافیا و فرهنگ برقرار است؛ رابطه ای که از یک سو طبیعت و محیط بر ذهن و رفتار انسان ها اثر می گذارد و از سوی دیگر، فرهنگ با بازآفرینی و بازتفسیر این تجربه ها، به بازچینش جغرافیای انسانی و اجتماعی می انجامد. مفهوم «ژئوکالچر» رویکردی نوین برای فهم بهتر چالش ها و فرصت های فرهنگی ایران را فراهم می کند (زین العابدین عموقین و بختیاری، ۱۴۰۳: ۵۹-۶۲). و به منزله ابزاری تحلیلی، امکان درک عمیق تر از پیوند فرهنگ با فضا و مکان را فراهم می سازد و بر اهمیت فرهنگ به عنوان نیروی سازمان دهنده در حیات اجتماعی تأکید می کند. در همین راستا، نظام حکمرانی جدید (Governance) که در حوزه های مختلف علوم انسانی از جمله علوم سیاسی، اقتصاد، جامعه شناسی و مدیریت مطرح شده، با گفتمان سازی و سامان دهی فرهنگی می تواند به اهداف بلندمدت خود دست یابد و با تولید، هدایت، راهبری و تثبیت گفتمان ها، مسیر رشد، تعالی، پیشرفت و حرکت جامعه را تسهیل نماید.

سایمون دالبی (۲۰۰۸) نشان می دهد که بازنمایی های فرهنگی و تولید گفتمان در عرصه سیاست جهانی نقشی بنیادین در شکل دهی به نقشه های ذهنی ملت ها و دولت ها ایفا می کنند؛ نقشه هایی که نه تنها چارچوب های ادراکی و هویتی را سامان می دهند، بلکه به بازتولید یا مقاومت در برابر اشکال مختلف سلطه و امپریالیسم نیز منجر می شوند. در این میان، مشابهت در زبان، نظام های ارزشی، شیوه های معیشت، تاریخ و گذشته ی مشترک، گروه های انسانی را در قالب یک فرهنگ مشترک گردهم می آورد و فرهنگی که به مثابه نیروی سیال عمل می کند، هنجارها و باید ها را تعیین کرده و بر اهداف حکومت ها، تغییرات محیط جغرافیایی و شکل گیری قلمروهای فرهنگی مستقل اثرگذار است. این فرایند نشان می دهد که قدرت صرفاً در قالب ابزارهای سخت و مادی اعمال نمی شود، بلکه در سطح معنا و فرهنگ نیز جریان دارد و از طریق سازماندهی گفتمانی، روابط سلطه تثبیت یا به چالش کشیده می شود (Dalby, 2008, pp. 414-416). مطالعه هدایت و سازماندهی فرهنگ و معنا، تنوع فضایی مذاهب و زبان و ارتباط آن ها با محیط جغرافیایی و کارکردهای مکانی و فضایی (مومنی، ۱۳۸۳: ۶۳۳)، همچنین بررسی شباهت ها و تفاوت های عناصر فرهنگی گروه های انسانی در ابعاد فضایی و تغییرات آن ها در طول زمان، پخش نمادها و عناصر فرهنگی و نقش عوامل طبیعی و انسانی در شکل گیری فرهنگ جوامع، از موضوعات اساسی جغرافیای فرهنگی به شمار می رود (جردن و راونتزی، ۱۳۸۰: ۱۰-۱۱). بُعد فرهنگی فضا به دلیل اینکه آینده و افق سایر ابعاد را تعیین کرده و موتور محرک تغییرات انسان ساخت محسوب می شود مهم ترین مؤلفه در میان ابعاد جغرافیایی است. تغییر و تحولات فضایی در حقیقت بازتابی از عمل ایدئولوژی ها، اندیشه ها و نیروهای سیاسی مبتنی بر داده های فرهنگی محسوب می شود. از این رو مطالعه بُعد فرهنگی، در حال حاضر پارادایم غالب در علوم جغرافیایی تلقی می گردد و بیان از این دارد که اثرات متقابل تعامل فرهنگ و محیط اموری واقعی و عینی می باشد. در جغرافیای فرهنگی بر نقش فرهنگ در مکان گزینی، مکان یابی و بهره گیری از فضاها تأکید می شود (سعیدی، ۱۳۶۸: ۱۵). در همین راستا فرهنگ ملت ایران نیز از جغرافیای اسلامی تأثیر پذیرفته و هم بر آن اثرگذار بوده است (لشگری تفرشی، ۱۳۹۹: ۱۵۷).

در این چارچوب، حکمرانی مؤثر را باید فراتر از مدیریت منابع و مرزهای جغرافیایی دانست؛ حکمرانی ای که بر هدایت و سازماندهی فرهنگ و معنا استوار است و از این طریق ظرفیت های فرهنگی را به نیروی راهبردی در برابر سلطه جهانی بدل می سازد. چنین رویکردی زمینه ساز الگویی از حکمرانی گفتمان ساز است که با تأکید بر جغرافیای فرهنگی، توانایی مقاومت در برابر امپریالیسم و تثبیت هویت مستقل و پایدار در عرصه ی بین الملل را فراهم می آورد. در حکمرانی دینی با خوانش ولایی، فرهنگ جزء اصلی آن است؛ زیرا ارزش های الهی باید در دولت و جامعه نهادینه شوند تا زمینه ساز تمدن نوین اسلامی گردد. از این رو حضور حکومت در عرصه فرهنگ ضروری است و دستیابی به آرمان های انقلاب اسلامی نیازمند گفتمان سازی در جغرافیای اسلامی است. اهمیت فرهنگ در انسجام اجتماعی و تأثیر آن بر سیاست و اقتصاد از دورکیم و وبر تا امروز مورد تأکید بوده است (صالحی امیری، ۱۳۹۲: ۸۹-۹۰) و نقش دولت در این حوزه حیاتی دانسته می شود (۲۸/۰۵/۱۳۸۴) بیانات مقام معظم رهبری در خطبه های نماز جمعه).

در بررسی اندیشه‌های مقام معظم رهبری، ابتدا واژه گفتمان در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران (۱۹ تیر ۱۳۷۹) مطرح گردید. معظم له گفتمان اصلی ملت را تلاش برای تقویت نظام، اصلاح روش‌ها، گشودن گره‌ها و تبیین آرمان‌ها معرفی کرده و تأکید نمودند که همه باید وظایف خود را به بهترین شکل انجام دهند. در رابطه با گفتمان‌سازی هم، ابتدا این واژه در دیدار با جمعی از طلاب و روحانیون (۲۲ آذر ۱۳۸۸) مطرح شد. مقام معظم رهبری در این سخنرانی، تبلیغ را جریان‌ساز و گفتمان‌ساز دانستند و توضیح دادند که گفتمان‌سازی موجب فراگیر شدن یک مفهوم در جامعه می‌شود. ایشان هدف اصلی این فرآیند را رشد اندیشه و معرفت دینی در میان مردم معرفی کردند؛ معرفتی که همراه با مسئولیت‌پذیری و تعهد، به عمل منجر می‌شود و همان چیزی است که پیامبران دنبال آن بودند. رهبر انقلاب گفتمان را «باور عمومی» می‌داند که با تبیین منطقی شکل می‌گیرد (۱۵/۱۲/۱۳۹۲) و استمرار آن به تصمیم‌سازی اجتماعی می‌انجامد (۹۴/۴/۲۰). راه یافتن یک مفهوم با تفکر، تکرار، تبیین روشن و ارائه الگوهای عملی از سطح نخبگان به افکار عمومی و تبدیل شدن به جریان اجتماعی، شرط تحقق گفتمان در اندیشه سیاسی رهبر انقلاب است. بهروزی‌لک، کفیلی، ۱۳۹۹: ۷-۳۴) ایشان هدف گفتمان‌سازی را رشد اندیشه دینی همراه با مسئولیت عملی معرفی کرده‌اند (۲۲/۰۹/۱۳۸۸). گفتمان‌سازی به دلیل پیوند با باورهای عمومی مهم‌ترین عامل تثبیت فرهنگ انقلاب اسلامی است و با برنامه‌ریزی مدیران و مطالبه مردم موجب اعتلای حکومت می‌شود (موسوی خطیر و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۲) و راهبردی برای رفع مشکلات فرهنگی جامعه به شمار می‌آید (خسروپناه، ۱۴۰۲)

در عصر جهانی‌شدن و در شرایط تهاجم فرهنگی غرب، فرهنگ به عرصه‌ای رقابتی و پیچیده بدل شده است که در آن جغرافیا نقشی فعال در تولید و تقابل گفتمان‌های فرهنگی ایفا می‌کند. نظام‌های سیاسی با بهره‌گیری از قدرت نرم که ریشه در توانایی ساخت و تسلط بر معانی دارد و با بهره‌گیری از حکمرانی هدفمند می‌کوشند گفتمان‌های فرهنگی خود را در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی ساماندهی نموده و نهادینه کنند. این فرآیند در قالب «ژئوکالچر» یا جغرافیای فرهنگی قابل تحلیل است؛ مفهومی که تعامل میان فضا و فرهنگ و نقش بازیگران سیاسی در هدایت آن را بررسی می‌کند. جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر هویت تمدنی و دینی و آموزه‌های اسلام ناب محمدی (ص)، الگویی فرهنگی ارائه می‌دهد که علاوه بر سامان‌دهی حیات داخلی، پیام‌آور نظم و معنا برای جهان پر آشوب کنونی است. چالش اصلی، تبدیل این «قدرت فرهنگی» به «اثرگذاری فرهنگی» گسترده در عرصه فراملی است؛ امری که نیازمند الگویی نظام‌مند برای حکمرانی گفتمان ساز است تا ضمن تقویت انسجام داخلی، جریان‌سازی در سطح منطقه‌ای و جهانی را ممکن سازد.

پیشینه پژوهش

بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که در حوزه پژوهش‌های خارجی، مطالعه مشخصی در زمینه الگوی حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر جغرافیای فرهنگی بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای وجود ندارد و تنها یک تحقیق قابل اشاره است. در مقابل، در پژوهش‌های داخلی مواردی مشاهده می‌شود که هرچند به‌طور مستقیم به این موضوع نپرداخته‌اند، اما به مباحثی نزدیک به آن؛ از جمله صورت‌بندی رابطه حکومت و فرهنگ در سیاست‌گذاری، نقش نخبگان در شکل‌دهی هویت فرهنگی، و بررسی ابعاد حکمرانی و گفتمان‌سازی و جغرافیای فرهنگی اشاره داشته‌اند.

روح‌الله و اوشاما: (2024) در مقاله‌ای با عنوان رهبری توحیدی در جهان معاصر که در مالزی و در مجله الشجره منتشر شده، الگویی تحت عنوان «رهبری توحیدی» مطرح گردیده است. این الگو بر اصل بنیادین توحید و ارزش‌های اسلامی در حکمرانی و مدیریت تأکید دارد و رهبر را به‌عنوان خلیفه و امین خداوند در زمین معرفی می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که این مدل قابلیت انطباق با نیازهای جوامع مسلمان معاصر را داشته و می‌تواند الگویی اخلاقی در برابر چالش‌های حکمرانی مدرن باشد.

لاکوست و ژیلین: (۱۳۷۸) کتابی با عنوان عوامل و اندیشه‌ها در ژئوپلیتیک که یکی از منابع مهم در حوزه مطالعات ژئوپلیتیک شناخته می‌شود به بررسی اندیشه‌ها و عوامل مؤثر در شکل‌گیری و تحول ژئوپلیتیک می‌پردازد. لاکوست، به‌عنوان چهره‌ای برجسته در این حوزه، بر اهمیت فرهنگ، تاریخ و جغرافیا در تحلیل‌های ژئوپلیتیکی تأکید دارد و نشان می‌دهد که ژئوپلیتیک

صرفاً محدود به قدرت نظامی یا اقتصادی نیست، بلکه مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی، اجتماعی و اندیشه‌ای در آن نقش‌آفرین هستند.

مزینانی: (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان حکمرانی فرهنگی در نظام اسلامی، مسئولیت و نقش دولت اسلامی در حوزه فرهنگ از منظر آموزه‌های حکمرانی بررسی شده است. نویسنده با تحلیل محتوای بیانات امام خمینی (ره) در صحیفه امام، ۳۳۵ متن را بررسی و ۶۸ کد غیرتکراری را در قالب ۸ محور مقوله‌بندی کرده است. نتایج نشان می‌دهد که نظام اسلامی مکلف به ورود در حوزه فرهنگ است و این تکلیف می‌تواند در قالب سیاست‌گذاری، مهندسی، مدیریت یا حکمرانی تحقق یابد.

اسدی و نصراللهی: (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان صورت‌بندی مسائل رابطه حکومت و فرهنگ در سیاست‌گذاری، به ضرورت ایجاد دستگاه نظری منسجم برای سیاست‌گذاری فرهنگی پرداخته شده است. پژوهش با روش تحلیل مضمون، ۹۳ پرسش اساسی را در سه مضمون فراگیر و ۱۸ مضمون جهت‌دهنده استخراج کرده است. نتایج نشان می‌دهد که رابطه حکومت و فرهنگ، مسئله‌ای بنیادین در سیاست‌گذاری فرهنگی است و نیازمند چارچوب نظری دینی و منسجم می‌باشد.

آقاسی و همکاران: (۱۴۰۰) در مقاله تحلیل مضمون هویت فرهنگی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات رهبر معظم انقلاب با روش تحلیل مضمون بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که هویت فرهنگی در اندیشه ایشان در سه بُعد چرایی (دیانت و ارزش‌های اسلامی)، چپستی (حمایت از مستضعفان و محوریت اسلام) و چگونگی (تکلیف‌گرایی، استقلال و نقش نخبگان) قابل تبیین است. هویت فرهنگی در این نگاه، پویا و تمدن‌ساز بوده و سنگ‌بنای حکمرانی فرهنگی محسوب می‌شود.

بهروزی لک و کفیلی: (۱۳۹۹) در مقاله الگوی گفتمان‌سازی در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای، با رویکرد توصیفی - تحلیلی و روش تحلیل مضمونی استرلینگ، بیانات رهبر انقلاب در خصوص گفتمان‌سازی بررسی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که گفتمان به معنای عمومی‌شدن یک مفهوم در جامعه است و تحقق آن نیازمند نقش‌آفرینی نخبگان، هنرمندان، رسانه‌ها و ابزارهایی چون شعر، هنر و کرسی‌های آزاداندیشی است.

امان‌زاده و فالاح: (۱۴۰۴) در مقاله نقش گفتمانی روحانیت در ترویج اخلاق سیاسی، جایگاه محوری روحانیت در صورت‌بندی گفتمان اخلاق سیاسی از منظر رهبر انقلاب اسلامی بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که روحانیت علاوه بر مرجعیت دینی، کنشگری راهبردی در هدایت اخلاقی جامعه و تبیین ارزش‌های اسلامی در عرصه سیاست دارد و این نقش به تقویت بنیان‌های اخلاقی نظام سیاسی منجر می‌شود.

صداقت و رضایی اصفهانی: (۱۳۹۹) در مقاله روند گفتمان‌سازی سبک زندگی رهبر الهی در جامعه، سبک زندگی رهبران الهی بر پایه آموزه‌های قرآن و سنت تحلیل شده است. پژوهش نشان می‌دهد که گفتمان‌سازی سبک زندگی نیازمند فرایندی چندمرحله‌ای شامل شناساندن ارزش، تبدیل آن به معرفت عمومی، ایجاد دغدغه، تغییر رفتار و نهایتاً تبدیل به فرهنگ اجتماعی است. راهکارهایی چون نهادسازی، واژه‌سازی، شاخص‌سازی و پاسخ به گفتمان‌های معارض برای فراگیر شدن این گفتمان پیشنهاد شده است.

موسوی خطیر و همکاران: (۱۳۹۹) در مقاله معیارها و شاخص‌های نقش‌آفرینان در گفتمان‌سازی فرهنگ انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها، با روش تحلیل مضمون، ۱۱۲ سخنرانی رهبر انقلاب در محور دانشگاه بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های گفتمان‌سازی فرهنگی عمدتاً ناظر به فعالیت‌های دانشجویان و تشکل‌های دانشجویی است و فعالیت‌های خودجوش از پایین به بالا نقش بیشتری در این فرایند دارند.

حاضری و عاملی (۱۳۸۶): در مقاله ساختار و عاملیت در تبیین‌های فرهنگی انقلاب اسلامی، رویکردهای فرهنگی در تحلیل انقلاب ایران بررسی شده است. نویسندگان با مرور نظریات جامعه‌شناسانی چون فوکو، گیدنز و کاستلز نشان می‌دهند که متغیرهای فرهنگی نظیر ایدئولوژی، رهبری و مذهب از مهم‌ترین عوامل در تبیین انقلاب اسلامی بوده‌اند. این پژوهش در چارچوب دوگانگی ساختار و عاملیت، گونه‌شناسی نظری تبیین‌های فرهنگی را ارائه می‌دهد.

نوآوری و تمایز این پژوهش نسبت به دیگر پژوهش‌ها در ارائه یک الگوی جامع حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر جغرافیای فرهنگی و مبتنی بر منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای است؛ الگویی که هم سطح ملی را پوشش می‌دهد و هم قابلیت اثرگذاری در سطح فراملی دارد، و از این جهت نسبت به پیشینه موجود تمایز آشکار دارد که عبارتند از:

۱. تمرکز بر جغرافیای فرهنگی (ژئوکالچر): اغلب پژوهش‌های پیشین به موضوعاتی چون حکمرانی فرهنگی، هویت فرهنگی، یا گفتمان‌سازی پرداخته‌اند، اما کمتر به بُعد جغرافیای فرهنگی به‌عنوان چارچوب تحلیلی در حکمرانی توجه کرده‌اند در حالیکه این پژوهش با رویکرد مذکور می‌باشد.
۲. ترکیب حکمرانی و گفتمان‌سازی در یک مدل واحد: مطالعات قبلی یا صرفاً به حکمرانی فرهنگی پرداخته‌اند (مانند مزینانی) یا به گفتمان‌سازی (مانند بهروزی لک و کفیلی) در حالیکه این پژوهش این دو حوزه در یک چارچوب نظری منسجم ادغام شده است.
۳. اتکا به منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای: برخی پژوهش‌ها بیانات معظم له را تحلیل کرده‌اند (مثل آقاسی و همکاران یا موسوی خطیر)، در حالیکه این پژوهش با نگاه کلان و نظام‌مند، منظومه فکری رهبری را مبنای طراحی یک الگوی حکمرانی گفتمان‌ساز قرار می‌دهد. این سطح از نظام‌مندی در پیشینه کمتر دیده می‌شود.
۴. ایجاد پیوند بین سطح ملی و فراملی: مطالعات پیشین بیشتر در سطح داخلی باقی مانده‌اند. در حالیکه این پژوهش با رویکرد ژئوکالچری نشان می‌دهد که چگونه حکمرانی فرهنگی داخلی می‌تواند به نفوذ و اثرگذاری فراملی تبدیل شود. این بُعد بین‌المللی یک نوآوری مهم است.
۵. پرداختن به سازوکارها و مراحل اجرایی: بسیاری از پژوهش‌ها صرفاً به تحلیل مفهومی پرداخته‌اند. در حالیکه این پژوهش در پی آن است که اجزا، مراحل و سازوکارهای الگوی حکمرانی گفتمان‌ساز را مشخص کند؛ یعنی از سطح نظری به سطح کاربردی و عملیاتی حرکت می‌کند.
۶. پاسخ به خلأ نظام‌مند در مطالعات پیشین: پژوهش‌های قبلی هرکدام بخشی از موضوع را پوشش داده‌اند (رابطه حکومت و فرهنگ، نقش نخبگان، هویت فرهنگی، گفتمان‌سازی)، اما یک مدل جامع و نظام‌مند که همه این ابعاد را در چارچوب جغرافیای فرهنگی و منظومه فکری رهبری تلفیق کند، وجود ندارد. در حالیکه این پژوهش این خلأ را پر می‌کند.

روش شناسی تحقیق

این پژوهش به لحاظ روش شناسی از نوع مطالعات کیفی است. برای مطالعه کیفی نقش حکمرانی نظام جمهوری اسلامی در شکل‌دهی، نهادینه‌سازی و گفتمان‌سازی در ساحت ژئوکالچری بر اساس اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله)، از روش گرندد تئوری استفاده شد. در روش کیفی این پژوهش، با توجه به بررسی متن‌ها و محتوای انتخاب‌شده، به جای «جامعه تحقیق» از عبارت «منابع تحلیل» و به جای «نمونه» از «واحدهای تحلیل» استفاده شده است. واحدهای تحلیل شامل واژه‌ها و موضوعات مرتبط با حکمرانی، گفتمان‌سازی و فرهنگ اسلامی است. منابع تحلیل نیز متون و سخنرانی‌های رهبر انقلاب حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله) درباره نقش حکمرانی در گفتمان‌سازی با تأکید بر بُعد ژئوکالچری آن بوده که از طریق نرم‌افزارها، کتاب‌ها و پایگاه‌های اینترنتی گردآوری و با روش کدگذاری (کد باز و کد محوری و کد نظری) بررسی شد تا ابعاد و مؤلفه‌های الگو استخراج گردد.

پیشینه این رویکرد به سال ۱۹۶۷ بازمی‌گردد؛ زمانی که گلیزر^۱ و استراس^۲ کتابی با عنوان «کشف نظریه زمینه‌ای: راهبردهایی برای پژوهش کیفی» (Glaser, Strauss, 1967) منتشر و رویکرد نظریه زمینه‌ای (Grounded Theory) را معرفی نمودند. رویکردی که به پژوهشگر امکان می‌دهد از دل داده‌های تجربی، نظریه‌سازی کند و چارچوب‌های مفهومی تازه‌ای را توسعه دهد. در سال ۱۹۹۴ به ویراستاری بارنی جی. گلیزر، گراند تئوری روشی عمومی برای تولید نظریه معرفی شد (Glaser, 1994) که در آن گردآوری و تحلیل داده‌ها با تولید نظریه در ارتباط نزدیک قرار دارند. پژوهش در این روش با یک حوزه مطالعاتی آغاز می‌شود و نظریه به‌طور طبیعی از داده‌ها پدیدار شود. نظریه‌ای که از داده‌ها استخراج می‌شود نسبت به

¹ Glaser

² Strauss

نظریه‌های مبتنی بر تجربه یا تأملات صرف، بازنمایی دقیق‌تری از واقعیت دارد و می‌تواند با ایجاد بصیرت و ادراک عمیق‌تر رهنمود کاملی برای عمل باشد (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶).

نظریه داده‌بنیاد در گردآوری داده‌ها به هیچ روش خاصی محدود نبوده، بلکه از مجموعه‌ای متنوع از روش‌های جمع‌آوری داده‌ها اعم از مصاحبه، مشاهده، اسناد یا ترکیبی از روش‌ها بهره می‌گیرد تا بیشترین تناسب را با مسئله واقعی و فرایند مداوم تجزیه و تحلیل داده‌های مورد استفاده در پژوهش داشته باشد. در این رویکرد، کدها و مفاهیم به تدریج از دل داده‌ها استخراج شده و شکل گرفته و گسترش می‌یابند؛ همین فرایند نیز مسیر گردآوری داده‌های بیشتر را تعیین و هدایت می‌کند (ترونبِرگ، ۲۰۱۷).

مبانی نظری پژوهش

از نظر واژه‌شناسی، حکمرانی به معنای هدایت، رهبری و اداره امور بازمی‌گردد. به لحاظ مفهوم قدمتی به تاریخ تمدن بشری دارد، چرا که در اشکال گوناگون در طول دوران تاریخ بشر حضور داشته است. در گذشته، گسترش نقش دولت جایگاه ویژه‌ای یافته بود؛ چنان که فریدمن^۱ (۱۹۵۵: ۲-۳) تأکید داشت، روند کلی زمانه ما به سوی افزایش مداخله دولت در امور اقتصادی پیش می‌رود و همین امر موجب گسترش نقش دولت در تمامی حوزه‌ها، به ویژه در آموزش و پرورش شده است. افلاطون این واژه را در ارتباط با نحوه طراحی نظام حکومتی به کار برده است (اسلوسارنکو و پوزنیاکوا، ۲۰۲۱: ۲۰۱-۱۸۶). با این توضیح که واژه حکمرانی ارتباطی روشن و مستقیم با کلمه «حکومت» ندارد، می‌توان آن را مجموعه‌ای از روش‌های متنوع دانست که افراد و نهادهای عمومی و خصوصی برای اداره امور مشترک خود به کار می‌گیرند. بر این اساس، حکمرانی فرایندی پیوسته است که در جریان آن منافع متضاد یا متنوع با یکدیگر تطبیق داده می‌شوند و کنش‌های همکارانه شکل می‌گیرند. افزون بر این، معنای حکمرانی شامل تمهیدات غیررسمی نیز می‌شود؛ تمهیداتی که افراد و نهادها درباره آن به توافق رسیده‌اند (عیوضی و همکاران، ۱۳۹۶).

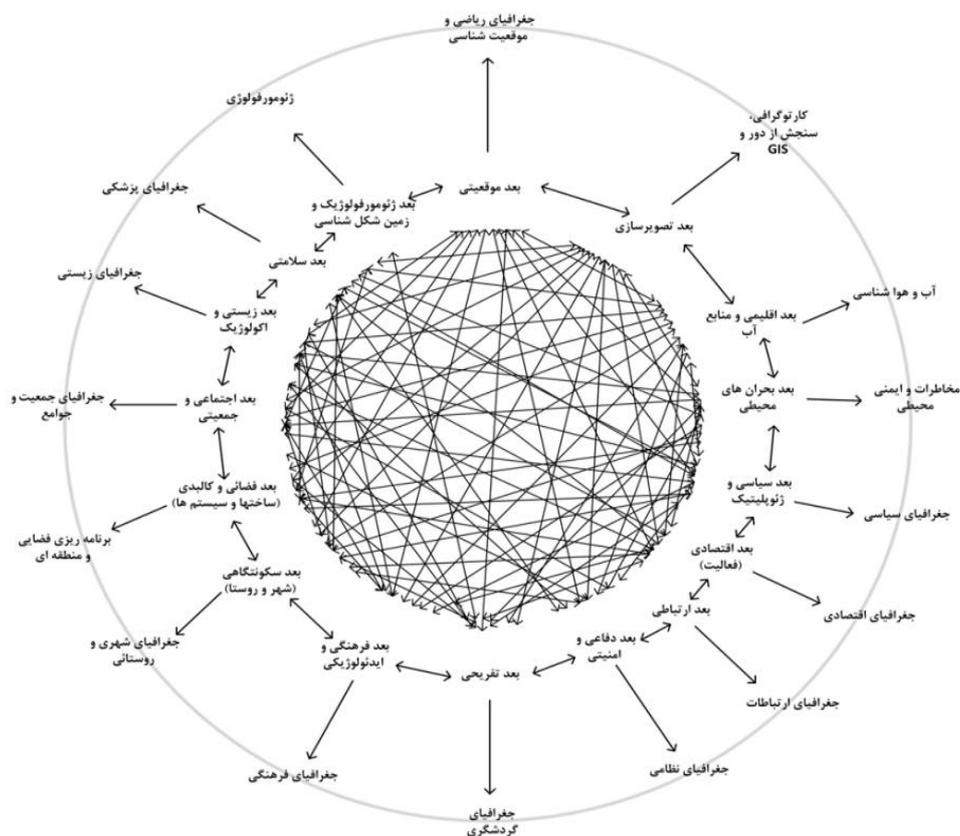
در میان نظریه‌پردازان گفتمان، نظریه لاکلا و موفه جایگاهی ویژه دارد؛ زیرا این دو اندیشمند توانسته‌اند بهتر از دیگران نظریه‌ای را که ریشه در زبان‌شناسی دارد، به عرصه فرهنگ، اجتماع و سیاست گسترش دهند (کسرای، شیرازی، ۱۳۸۸: ۳۳۹). هرچند مدت زیادی از طرح نظریه گفتمان نمی‌گذرد، اما این نظریه در بسیاری از رشته‌های علوم اجتماعی عمومیت یافته است. به باور لاکلا و موفه، گفتمان مجموعه‌ای معنادار از دال‌های مرتبط است که معنای خود را از صورت‌بندی گفتمانی و در تقابل با گفتمان‌های رقیب به دست می‌آورد. در نتیجه، فهم انسان از جهان و کنش او ناشی از گفتمان‌هاست (حسینی‌زاده، ۱۳۸۳: ۱۸۱). از دیدگاه فوکو، گفتمان فراتر از زبان است و کل حوزه اجتماع را دربر می‌گیرد. او معتقد است صورت‌بندی گفتمانی از ترکیب «حکم» که عنصر کلیدی در نظریه اوست شکل می‌گیرد (سلطانی، ۱۳۸۴: ۱۵۵). گفتمان‌ها همواره در پی تثبیت معنا هستند، هرچند این فرایند هیچ‌گاه کامل و دائمی نمی‌شود. لاکلا و موفه توضیح می‌دهند که این تثبیت از طریق مفصل‌بندی عناصر مختلف و با اتکا به مفهوم هژمونی تحقق می‌یابد. بدین ترتیب، میان عناصر پراکنده ارتباطی برقرار می‌شود که یک کلیت منسجم و نظام‌مند را شکل می‌دهد و در نهایت یک گفتمان پدید می‌آید. (Laclau and Mouffe, 2002: 105)

گفتمان‌ها چارچوب اصلی شکل‌گیری معنا و درک انسان از جهان هستند؛ به این معنا که نظام‌های معنایی موجود باورهای افراد نسبت به واقعیت‌های سیاسی و اجتماعی را می‌سازند و در نتیجه شیوه‌های سخن‌گویی، تفکر و عملکرد شخصی و اجتماعی آنان را هدایت می‌کنند (Gómez et al., 2016).

گفتمان‌سازی به معنای عمومیت‌بخشی و فراگیر نمودن یک مفهوم یا اندیشه در میان مخاطبان است؛ به گونه‌ای که فضای فکری ایجادشده افراد را به اندیشیدن در همان چارچوب سوق داده، گفت‌وگو و تبادل معنا پیرامون آن شکل گرفته و در نهایت باورها، جهت‌گیری‌ها و رفتارهای اجتماعی بر اساس آن تنظیم می‌شود. این فرایند زمینه‌ساز تولید دانش‌های تازه نیز هست (شبدینی پاشاکی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰). از ویژگی‌های گفتمان‌سازی می‌توان به ایجاد شناخت عمیق و صحیح و انتقال آن به

دل و جان مخاطب اشاره کرد؛ امری که علاوه بر شکل‌دهی معرفت، بر احساسات و عواطف افراد نیز اثرگذار است (امین خندقی و جعفرنیا، ۱۳۹۳: ۱۴۴). در واقع، گفتمان‌سازی فرآیندی است که با برانگیختن افکار و بسیج آن‌ها، نهایتاً در رفتار اجتماعی نمود می‌یابد (سلیمانی و وفا، ۱۴۰۳: ۳۷). بر این اساس، گفتمان‌سازی نه تنها یک تعریف نظری دارد، بلکه به‌عنوان ابزاری برای فرهنگ‌سازی و مقابله با گفتمان‌های رقیب نیز عمل می‌کند. در حوزه حکمرانی، گفتمان‌سازی نقش بنیادین در مشروعیت‌بخشی به سیاست‌ها و تصمیمات ایفا می‌کند؛ زیرا حکمرانی مؤثر نیازمند ایجاد چارچوب‌های معنایی مشترک میان دولت و جامعه است. هنگامی که یک مفهوم یا سیاست در قالب گفتمان عمومی نهادینه شود، زمینه پذیرش اجتماعی آن فراهم آمده و کنش‌های جمعی در راستای تحقق اهداف حکمرانی شکل می‌گیرد. به بیان دیگر، گفتمان‌سازی می‌تواند به‌عنوان سازوکاری برای هم‌افزایی میان نخبگان و مردم عمل کرده و از طریق ایجاد باور و مطالبه‌گری عمومی، مسیر اجرای سیاست‌ها و مدیریت اجتماعی را هموار سازد. (بهرروزی لک و کفیلی، ۱۳۹۹) فضای جغرافیایی حاصل برهم‌کنش اجزای آن است و پدیده‌ها، جریان‌ها و روندها در تعامل با یکدیگر شکل می‌گیرند. این فضا از نظر کارکردی دارای ابعاد متنوعی چون اقتصادی، فرهنگی، طبیعی، سیاسی و گردشگری است که در قالب یک نظام واحد عمل کرده و هر کدام در شاخه‌های تخصصی علوم جغرافیایی بررسی می‌شوند (حافظنیا، ۱۳۹۳: ۱۱). در میان این ابعاد، بعد فرهنگی اهمیت ویژه‌ای دارد زیرا فرهنگ و محیط بر یکدیگر اثر متقابل دارند و این رابطه واقعی می‌تواند بخشی از معرفت علمی تلقی شود (پوراحمد، ۱۳۸۸: ۸۰). جغرافیای فرهنگی در زیرمجموعه علوم جغرافیایی بر ادراک ذهنی پدیده‌ها در قلمروهای فرهنگی - اجتماعی متمایز استوار است (لشگری تفرشی، ۱۳۹۹: ۱). این شاخه تنها به تحلیل ریخت‌شناسی چشم‌اندازهای فرهنگی محدود نمی‌شود، بلکه تأثیر فرهنگ بر الگوهای رفتاری، مکان‌گزینی، کاربری اراضی و نحوه بهره‌گیری از فضا را بررسی می‌کند (سعیدی، ۱۳۶۸: ۱۵). فرهنگ همچنین در شکل‌گیری قلمروهای جغرافیایی و هویت جمعی نقش دارد؛ هویتی که بر اساس هماهنگی ذهنی و شناختی میان گروه‌های انسانی ساخته می‌شود (متقی و رشیدی، ۱۳۹۴: ۱۱۴). کارکرد اصلی جغرافیای فرهنگی مطالعه رابطه دوسویه فرهنگ و محیط و تبیین پراکندگی، نمادها و هنجارهای فرهنگی در فضا است (لشگری تفرشی و احمدی، ۱۳۹۵: ۱۵۷). همانطور که حافظ نیا در شکل‌الگوی نظام یافته مطالعات مکان و فضای جغرافیایی آورده جغرافیای فرهنگی به بعد فرهنگی و ایدئولوژیکی اشاره دارد و با دیگر ساحت‌های جغرافیایی در ارتباط است.

الگوی نظام یافته مطالعات مکان و فضای جغرافیایی (با هدف برنامه ریزی و مدیریت سیاسی مکان و فضا)

حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۳) صفحه ۴۲

فرهنگ ایرانی - اسلامی نه تنها حاصل تعامل جغرافیای فلات ایران و آموزه های اسلام است، بلکه در دوران معاصر در قالب «جبهه مقاومت» نیز تجلی یافته است. این جبهه، به عنوان امتداد تاریخی و فرهنگی هویت ایرانی - اسلامی، نشان دهنده پیوند عمیق میان جغرافیا، دین و فرهنگ در برابر سلطه طلبی های خارجی و تهدیدهای جهانی است. این هویت از دوران آریایی ها تا پذیرش اسلام و بعد از آن تاکنون همواره در حال تحول بوده و امروز در قالب مقاومت فرهنگی و سیاسی در برابر نظام سلطه ادامه یافته است. شناخت این فرهنگ نیازمند بررسی ابعاد اکولوژیک و جغرافیایی و سپس تحلیل دین و نظام ارزشی است، زیرا تداوم ویژگی های فرهنگی تنها در پرتو خاستگاه جغرافیایی و ارزش های بنیادین قابل توضیح است. باورهای دینی و اعتقاد به خدا و حیات پس از مرگ از مؤلفه های پایدار تاریخ ایران اند که در شکل دهی نظام ارزشی و هویت ایرانی نقش اساسی داشته اند. جغرافیای فرهنگی مجموعه ای از ویژگی هاست که از جهان بینی جامعه انسانی نشأت می گیرد و ضمن تأثیرپذیری از محیط طبیعی، بر تحولات اجتماعی نیز اثرگذار است. شرایط طبیعی فرصت ها و محدودیت هایی ایجاد می کنند که در شیوه معیشت و سبک زندگی نقش دارند، در حالی که فرهنگ با عناصر خود در کالبد فضا تجلی یافته و آن را بازآفرینی می کند (مهدوی و احمدی، ۱۳۹۰: ۱۲۵). فرهنگ در محیط جغرافیایی دارای دو بعد مادی و ذهنی است؛ بعد مادی شامل هنر، ادبیات، معماری، پوشاک و کالاهای مصرفی و بعد ذهنی شامل باورها، ارزش ها، اعتقادات مذهبی و احساس جمعی است. برخی جامعه شناسان بعد مادی را تمدن و بعد ذهنی را فرهنگ نامیده اند (روشه، ۱۳۶۷: ۱۲۱؛ آشوری، ۱۳۸۰: ۱۲۸). این بعد ذهنی از طریق ساختارهای اجتماعی و حکومتی بر فضای جغرافیایی اثر می گذارد و هنجارها و ارزش ها را در فضا جاری کرده و موجب تحول آن می شود (پهلوان، ۱۳۸۸: ۱۳۷).

ژئوکالچر یا جغرافیای فرهنگی به مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی، تاریخی، هویتی و نمادین اشاره دارد که در پیوند با جغرافیا، سیاست و قدرت، بر روابط بین‌الملل و تحولات سرزمینی اثرگذارند. این مفهوم برخلاف ژئوپلیتیک کلاسیک که بیشتر بر عناصر مادی همچون موقعیت جغرافیایی، منابع طبیعی و توان نظامی تمرکز دارد، بر ابعاد نرم قدرت و ظرفیت‌های فرهنگی تأکید می‌کند. دین و مذهب، تاریخ و جغرافیا، به عنوان مبانی ژئوکالچر ایرانی می‌باشند و لایه‌های فرهنگی هویتی ایرانی در بردارنده: ۱. لایه فرهنگی - هویتی ایران باستان، ۲. لایه فرهنگی - هویتی ایرانی اسلامی، ۳. لایه فرهنگی - هویتی مدرن و ۴. لایه فرهنگی - هویتی انقلاب اسلامی است. (مه‌دیان و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۶۲)

یافته‌های تحقیق:

بررسی سخنان رهبر معظم انقلاب نشان می‌دهد که مفهوم «جغرافیا» در اندیشه ایشان چندبعدی، راهبردی و تمدنی است. جدول شماره ۱ این موضوعات را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول بیان می‌شود، ایشان از یک‌سو به جغرافیای ایران به‌عنوان نقطه موازنه‌ساز و موقعیت راهبردی در قلب غرب آسیا و خلیج فارس اشاره دارند و آن را پشتوانه‌ای تاریخی و فرهنگی می‌دانند: «این سرزمین غنی، این موقعیت جغرافیایی حسّاس، این تاریخ پُرشکوه - که پشتوانه فرهنگی و پشتوانه افتخارات ماست» (بیانات در دیدار دانش‌آموزان، ۲۶/۰۶/۱۳۸۲). همچنین در دیدار با رئیس‌جمهور نخبوان، بر سوابق تاریخی، وضعیت جغرافیایی و مشترکات دینی و فرهنگی به‌عنوان عناصر هویت‌ساز تأکید کردند (۲۳/۰۷/۱۳۷۱). از سوی دیگر، ایشان مفهوم جغرافیای اسلام را فراتر از مرزهای ملی و در قالب امت واحد اسلامی معرفی می‌کنند: «امروز منطقه جغرافیایی مسلمانان، مهمترین مناطق عالم است... این منطقه سوق‌الجیشی و سرزمین‌های بابرکتی که در اختیار مسلمانان است، امروز حامل امکاناتی چون نفت و گاز است که بشر برای تمدن خود، به صورت روزمره به آن احتیاج دارد» (بیانات در دیدار مهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۰۱/۰۵/۱۳۷۶). در حوزه جغرافیای مقاومت، رهبر انقلاب قلمرویی منطقه‌ای و جهانی برای مقابله با استکبار و شکل‌گیری نظم جدید ترسیم کرده‌اند. ایشان در دیدار بسیجیان (۰۸/۰۹/۱۴۰۲) تأکید کردند که «نقشه‌ی جغرافیای سیاسی غرب آسیا عوض شد، اما به نفع مقاومت؛ مقاومت پیروز شد». در همین سخنرانی، ویژگی‌های «نقشه جدید منطقه» را برشمردند: آمریکازدایی و کاهش نفوذ آمریکا در حوزه‌های نفت و سلاح، فروپاشی دوگانه‌های جعلی عرب/غیرعرب و شیعه/سنی، بی‌اعتبار شدن افسانه هلال شیعی و جایگزینی آن با دوگانه واقعی مقاومت/تسلیم، و در نهایت حادثه‌ی تاریخ‌ساز «طوفان الاقصی» که موجب ناکامی رژیم صهیونیستی و بی‌آبرویی آمریکا شد. همچنین در بیانات ایشان، جغرافیای سیاسی به تحولات غرب آسیا، همسایگان و نقش ایران در معادلات جهانی گره خورده و در کنار آن، جغرافیای فرهنگی با تأکید بر تنوع اقوام و مناطق ایران به‌عنوان فرصتی برای انسجام اجتماعی و انتقال ارزش‌ها مطرح می‌شود. در مراسم دانش‌آموختگی دانشگاه امام حسین (۲۶/۰۱/۱۳۸۸) بر ضرورت توجه همزمان به جغرافیای سیاسی و فرهنگی تأکید کردند. در دیدار اعضای همایش ملی تغییرات جمعیتی (۰۶/۰۸/۱۳۹۲) نیز با اشاره به مبانی اسلامی و تفکر اسلامی در زمینه جمعیت، آن را در پیوند با وضع جغرافیای سیاسی منطقه و کشور جمهوری اسلامی دانستند. در نگاه ایشان، جغرافیا تنها یک مفهوم طبیعی نیست، بلکه چارچوبی برای سیاست، فرهنگ، امنیت و تمدن اسلامی است. ایشان در دیدار مردم شیراز (۱۱/۰۲/۱۳۸۷) یادآور شدند که شناخت انقلاب اسلامی بدون توجه به زمینه‌های تاریخی، جغرافیایی و سیاسی ممکن نیست. همچنین در دیدار مسئولان نظام (۲۲/۰۳/۱۳۹۶) هویت ملی ایران را متشکل از سه عنصر اصلی دانستند: «ما ملتی هستیم مسلمان، ریشه‌دار در تاریخ، و انقلابی؛ این هویت ما است».

جدول ۱. دسته‌بندی سخنان رهبر معظم انقلاب درباره جغرافیا

حوزه جغرافیا	کلیدواژه‌ها	توضیح و برداشت (با استناد به برخی بیانات رهبری)
جغرافیای ایران	نقطه موازنه‌ساز، خلیج فارس،	ایران در قلب غرب آسیا قرار دارد و به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک خود نقش تعیین‌کننده در معادلات جهانی دارد. رهبر انقلاب این سرزمین را «غنی، با

موقعیت جغرافیایی حساس و تاریخ پُرشکوه» دانسته‌اند که پشتوانه فرهنگی و افتخارات ملت ایران است (۲۶/۰۶/۱۳۸۲). همچنین بر «سوابق تاریخی، وضعیت جغرافیایی و مشترکات دینی و فرهنگی» به‌عنوان عناصر هویت‌ساز تأکید کرده‌اند (۲۳/۰۷/۱۳۷۱)	موقعیت راهبردی	
امت اسلامی یک واحد فرهنگی و تمدنی است که مرزهای سیاسی کشورها را در می‌نوردد و قلمرویی جهانی دارد. ایشان فرمودند: «امروز منطقه جغرافیایی مسلمانان، مهمترین مناطق عالم است... این منطقه سوق الجیشی و سرزمین‌های بابرکتی که در اختیار مسلمانان است، حامل امکاناتی چون نفت و گاز است (۰۱/۰۵/۱۳۷۶)	فراتر از مرزهای ملی، امت واحد اسلامی	جغرافیای اسلام
مقاومت فراتر از مرزهای ایران تعریف می‌شود و به‌عنوان نیرویی منطقه‌ای و جهانی در برابر استکبار عمل می‌کند. رهبر انقلاب در دیدار بسیجیان تأکید کردند: «نقشه‌ی جغرافیای سیاسی غرب آسیا عوض شد، اما به نفع مقاومت؛ مقاومت پیروز شد» (۰۸/۰۹/۱۴۰۲). همچنین در بیاناتی دیگر هشدار دادند که نباید به چهاردیواری داخلی قناعت کرد و نگاه فرامرزی و عمق راهبردی مقاومت را واجب دانستند (۱۰/۰۷/۱۳۹۸).	نظم جدید، محوریت مقاومت، قلمرویی منطقه‌ای و جهانی	جغرافیای مقاومت
جغرافیای سیاسی منطقه عرصه تقابل قدرت‌های جهانی و محور مقاومت است و ایران در آن نقش کلیدی دارد. ایشان در مراسم دانش‌آموختگی دانشگاه امام حسین (۲۶/۰۱/۱۳۸۸) بر توجه به جغرافیای سیاسی و فرهنگی تأکید کردند و در دیدار مردم شیراز (۱۱/۰۲/۱۳۸۷) یادآور شدند که شناخت انقلاب اسلامی بدون توجه به زمینه‌های تاریخی و جغرافیای سیاسی ممکن نیست.	تحولات غرب آسیا، همسایگان، دیگر کشورهای جهان	جغرافیای سیاسی
تنوع جغرافیایی و قومی ایران فرصتی برای تقویت هویت ملی، انتقال ارزش‌ها و انسجام اجتماعی است. رهبر انقلاب این تنوع را ظرفیت فرهنگی دانسته و بر نقش آن در انسجام ملی و انتقال ارزش‌ها تأکید کرده‌اند. همچنین در دیدار مسئولان نظام (۲۲/۰۳/۱۳۹۶) هویت ملی ایران را متشکل از سه عنصر اصلی معرفی کردند: «مسلمان بودن، ریشه‌دار بودن در تاریخ، و انقلابی بودن».	تنوع اقوام، مناطق ایران، فرصت فرهنگی و اجتماعی	جغرافیای فرهنگی

حکمرانی در نگاه رهبری با حکمرانی در نظام لیبرال غربی تفاوتی اساسی دارد؛ زیرا در این الگو، حکمرانی تنها به اداره امور محدود نمی‌شود بلکه به گفتمان‌سازی و تولید معنا در بستر فرهنگی و جغرافیای فرهنگی جامعه توجه دارد. در این چارچوب، زمینه‌های فرهنگی، جغرافیای فرهنگی، و نظام معنایی و محتوایی باید در طراحی و اجرای گفتمان حکمرانی مورد توجه قرار گیرد. بنابراین، در الگوی حکمرانی مبتنی بر نگاه رهبری، تمرکز بر محتوای گفتمان و تناسب آن با جغرافیای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران اهمیت ویژه‌ای دارد و همین امر آن را از حکمرانی در نظام لیبرال غربی متمایز می‌سازد. در این نگاه، حکمرانی صرفاً مدیریت امور نیست بلکه فرایندی است که باید به تولید معنا و گفتمان‌سازی منجر شود. برای تحقق این امر، توجه به محتوایی که از منظر رهبری قابلیت گفتمان‌سازی دارد ضروری است؛ یعنی تمرکز بر مضامین کلیدی (Concept) حکمرانی که متناسب با زمینه (Context) و جغرافیای فرهنگی (Geoculture) و جغرافیای فرهنگی (Cultural Geography) جمهوری اسلامی ایران تعریف می‌شوند و می‌توانند در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به شکل‌دهی هویت و جهت‌دهی حرکت

جامعه کمک کنند. همان‌گونه که ایشان تأکید کرده‌اند، نظام جمهوری اسلامی از لحاظ ارزش‌گذاری و نظام ارزشی نقطه‌ی مقابل نظام سلطه‌گران غربی است (۰۵/۰۶/۱۳۸۷، دیدار نخبگان جوان دانشگاهی). از این رو، همانطور که در جدول ۲ آمده محتوای گفتمان حکمرانی در نگاه رهبری بر محورهایی چون سبک زندگی اسلامی، مبارزه با طاغوت، استقرار توحید در جامعه، عدالت به‌عنوان مسئله‌ای اساسی، اقتصاد دانش‌بنیان، پیشرفت ایرانی-اسلامی، شتاب علمی، و اقتصاد مقاومتی استوار است (۱۸/۰۲/۱۳۹۸، دیدار طلاب حوزه‌های علمیه؛ ۱۲/۰۴/۱۳۹۵، دیدار دانشجویان). این مضامین نه تنها باید در سطح نخبگان بلکه در میان عموم مردم به مطالبه عمومی تبدیل شوند و به فضای غالب جامعه راه یابند. به همین دلیل، در حکمرانی گفتمان‌ها نیازمند تکرار، تبیین، الگوسازی و روایت‌سازی هستند تا مفاهیم کلیدی به صورت پایدار در ذهن و رفتار اجتماعی تثبیت شوند. در نهایت، گفتمان اصلی ملت ایران همان است که رهبر انقلاب بیان کرده‌اند: یافتن راه‌هایی برای تقویت نظام، اصلاح روش‌ها، گشودن گره‌ها، تبیین آرمان‌ها و اهداف برای آحاد مردم، و استفاده از نیروی عظیم ایمان و ابتکار این ملت مؤمن در مسیر آرمان‌های عالی نظام که همه را به سعادت خواهد رساند (۱۹/۰۴/۱۳۷۹، دیدار کارگزاران نظام).

جدول ۲. موضوعاتی برای گفتمان‌سازی

موضوع	نمونه بیانات رهبر انقلاب	توضیح
هویت اسلامی و عزت اسلامی	یکی از چیزهایی که بلاشک در این حوادث مؤثر بود، الگوسازی و گفتمان‌سازی انقلاب اسلامی بود. انقلاب اسلامی برای مسلمان‌ها الگو شد. این الگوسازی یک گفتمانی را به وجود می‌آورد که آن، گفتمان هویت اسلامی و عزت اسلامی است. امروز در بین ملت‌های دنیا، احساس هویت اسلامی، قابل مقایسه‌ی با سی سال قبل نیست؛ احساس عزت اسلامی و مطالبه‌ی این عزت، امروز قابل مقایسه‌ی با گذشته نیست. این، اتفاق افتاده است. ۱۹/۱۲/۱۳۸۹	گفتمان هویت اسلامی و عزت اسلامی
عدالت اجتماعی	عدالت باید به یک گفتمان عمومی تبدیل شود؛ همه باید عدالت را مطالبه کنند. ۱۲/۰۴/۱۳۸۰ لزوم وجود گفتمان در عرصه عدالت (۲۷/۰۲/۱۳۹۰)؛ لزوم تبدیل بحث عدالت به گفتمان نخبگانی (۲۷/۰۲/۱۳۹۰)	عدالت به‌عنوان محور حکمرانی و مطالبه عمومی و مسائل روز جامعه و نیازهای مردم
الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	گفتمان پیشرفت علمی باید در دانشگاه‌ها و میان جوانان زنده باشد. (۰۸/۰۶/۱۳۸۹) گفتمان‌سازی؛ قدم اول عملیاتی شدن نقشه جامع علمی کشور (۱۳/۰۴/۱۳۹۴) گفتمان‌سازی مقدمه لازم اجرای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۴/۱۲/۱۳۹۱)؛ لزوم گفتمان‌سازی در عرصه الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی (۰۶/۰۲/۱۳۹۵) لزوم گفتمان‌سازی عرصه پیشرفت و عدالت در کشور (۲۷/۰۲/۱۳۸۸)	نقشه جامع علمی کشور و موتور پیشرفت کشور.
اقتصاد مقاومتی	لزوم گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی (۲۹/۱۱/۱۳۹۲)؛ گفتمان‌سازی نخبگان در عرصه اقتصاد مقاومتی (۲۰/۱۲/۱۳۹۲)	اقتصاد مقاومتی به‌عنوان راهبرد استقلال اقتصادی
فرهنگ کار و تلاش	«لزوم ایجاد گفتمان کار و تلاش در عرصه اقتصادی» (۰۴/۰۶/۱۳۹۴)	فرهنگ کار، تلاش و تولید ملی
معارف قرآنی	لزوم تبدیل معارف قرآنی به گفتمان عمومی (۰۷/۰۲/۱۳۹۶)	قرآن به‌عنوان منبع اصلی

فرهنگ و زندگی		
عناوین، شعارها و آرمانهای مهم انقلاب اسلامی	لزوم تبدیل عناوین مهم انقلاب اسلامی به گفتمان جامعه (۳۰/۰۶/۱۳۹۶) شعر انقلاب یک هویتی دارد؛ در واقع متصدی و مباشر و میدانداری ارائه‌ی گفتمان انقلاب اسلامی است. ۲۴/۰۵/۱۳۹۰	حفظ و گسترش و انعکاس معارف دینی و معارف انقلاب
سبک زندگی اسلامی-ایرانی	سبک زندگی اسلامی باید به گفتمان عمومی تبدیل شود؛ یعنی مردم آن را بخواهند و دنبال کنند. (۲۹/۰۶/۱۳۹۱)	مقابله با مصرف‌گرایی و ترویج ارزش‌های اخلاقی و معنوی.
مقاومت و استقلال ملی	گفتمان مقاومت باید در جامعه فراگیر شود؛ این رمز بقای ملت ایران است. (۱۴/۰۳/۱۳۹۴)	ایستادگی در برابر سلطه و فشارهای خارجی.
امید و نشاط اجتماعی	امید و نشاط باید به گفتمان عمومی تبدیل شود؛ جامعه بدون امید پیشرفت نمی‌کند. (۰۱/۰۱/۱۳۹۴)	ایجاد روحیه مثبت و انگیزه در مردم.
تمدن نوین اسلامی	هدف نهایی ما تمدن نوین اسلامی است؛ این باید به گفتمان عمومی تبدیل شود. (۲۹/۰۶/۱۳۹۱)	حرکت به سمت امت‌سازی و تمدن‌سازی اسلامی.
نهضت نرم‌افزاری و احیای حرکت علمی	یک نمونه‌ی زنده‌اش همین گفتمان نهضت نرم‌افزاری و احیای حرکت علمی است که مطرح شد، تکرار شد، خوشبختانه استقبال شد و به‌عنوان یک گفتمان درآمد؛ حرکت جامعه براساس آن به‌وجود آمد. (۲۱/۰۸/۱۳۸۲)	طرح و تکرار گفتمان نهضت نرم‌افزاری و احیای حرکت علمی
مسئولیت‌پذیری و خدمت‌گزاری	خدمت به مردم باید به یک گفتمان عمومی تبدیل شود. (۰۴/۰۹/۱۳۹۳)	فرهنگ مسئولیت‌پذیری و خدمت صادقانه.

با توجه به اینکه هدف این پژوهش طراحی و تبیین الگوی حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر بُعد ژئوکالچری بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای است لذا یافته‌ها را می‌توان به شیوه جدول شماره ۳ صورت‌بندی نمود.

جدول ۳. لگوی حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر بُعد ژئوکالچری بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

مضامین اصلی	مضامین فرعی (کدگذاری‌ها + استناد به نمونه بیانی از رهبری)	مضامین هسته‌ای
ولایت و رهبری دینی	- اسلامی بودن حکمرانی (H1) → حکومت اسلامی باید بر پایه ارزش‌های الهی بنا شود (۱۴/۰۲/۱۳۹۴) - تربیت اخلاقی و مسئولیت‌مند (H2) → اخلاق اسلامی باید در همه عرصه‌های زندگی جاری باشد (۰۴/۰۹/۱۳۹۳) - جریان‌سازی فکر و عمل دینی (H3) → ما باید فکر دینی را در جامعه جریان‌ساز کنیم (۲۵/۰۴/۱۳۹۲)	شرایط علی و عوامل زمینه ساز تحقق حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر جغرافیای فرهنگی:
خودآگاهی تاریخی و تمدنی	- بازگشت به هویت اسلامی ایرانی (کد: H2) → ما یک ملت با سابقه‌ی تمدنی هستیم (بیانات ۰۷/۰۶/۱۳۹۷)	۱. ولایت و رهبری دینی ۲. خودآگاهی تاریخی و تمدنی و هویت اسلامی ایرانی
جغرافیای فرهنگی	- توجه به تنوع فرهنگی داخلی و ظرفیت‌های منطقه‌ای (کد: H3) → فرهنگ‌های محلی ما سرمایه‌های ملی هستند (بیانات ۰۴/۰۹/۱۳۹۳)	۳. جغرافیای فرهنگی

(ژئوکالچر)	(ژئوکالچر)	
۴. مقاومت در برابر سلطه فرهنگی غرب ۵. مشارکت مردمی	مقاومت در برابر سلطه فرهنگی غرب مشارکت مردمی	- استقلال فرهنگی و مقابله با نفوذ نرم) کد → (H4): نباید اجازه داد فرهنگ غربی بر ما سلطه پیدا کند (بیانات ۲۵/۰۴/۱۳۹۲) - حکومت برای مردم و با مردم (H7) → مردم باید در همه عرصه‌ها حضور داشته باشند (۰۱/۰۱/۱۳۹۳) - تشکل‌های مردم‌نهاد و نظارت مردمی (H8) → تشکل‌های مردمی باید تقویت شوند (۰۳/۰۹/۱۳۹۵) - کاهش تصدی‌گری دولتی (H9) → دولت نباید همه کارها را در دست بگیرد (۱۴/۰۳/۱۳۹۴)
راهبردهای تحقق حکمرانی گفتمان‌ساز با تاکید بر جغرافیای فرهنگی: ۱. تولید معنا و روایت‌سازی و گفتمان‌سازی ۲. شبکه‌سازی فرهنگی	تولید معنا و روایت‌سازی گفتمان‌سازی	- زبان و ادبیات به‌عنوان ابزار گفتمان‌سازی (R1) → ادبیات انقلابی باید زنده بماند (۱۹/۰۹/۱۳۹۲) - ایجاد معنای جدید (R2) → گفتمان‌سازی یعنی ایجاد معنای جدید در ذهن جامعه (۰۸/۰۶/۱۳۸۹) - بازتولید معنا در ذهن جامعه (R3) → باید معنای اسلامی در ذهن مردم بازتولید شود (۲۲/۰۷/۱۳۹۰)
۳. توانمندسازی مردم ۴. دیپلماسی فرهنگی	شبکه‌سازی فرهنگی	- پیوند نخبگان، رسانه‌ها و مردم) کد → (R2): نخبگان فرهنگی باید در کنار مردم باشند (بیانات ۰۳/۰۹/۱۳۹۵)
۵. اصلاح‌گری معیارمند و ذهنیت‌سازی ارزش‌های فرهنگی	توانمندسازی مردم	- مشارکت فعال جامعه در فرهنگ) کد → (R3): مردم باید خودشان فرهنگ را بسازند (بیانات ۰۱/۰۱/۱۳۹۴)
۶. نهادینه‌سازی ارزش‌ها و اعتباربخشی درونی به فرهنگ	دیپلماسی فرهنگی	- صدور گفتمان اسلامی به جهان) کد → (R4): فرهنگ اسلامی باید در جهان معرفی شود (بیانات ۲۲/۰۷/۱۳۹۰)
	اصلاح‌گری معیارمند و ذهنیت‌سازی ارزش‌های فرهنگی	- ارزشی بودن حکمرانی (R7) → ارزش‌ها باید ملاک تصمیم‌گیری باشند (۰۵/۰۷/۱۳۹۵) - اصلاح ذهنیت‌های ناکارآمد (R8) → باید ذهن‌های غلط اصلاح شود (۱۹/۰۹/۱۳۹۲) - اصلاح اخلاقیات و منش ناصحیح (R9) → اخلاق اسلامی باید جایگزین اخلاقیات غلط شود (۱۶/۰۴/۱۳۹۳) - اصلاح عقاید غلط و تقلید کورکورانه (R10) → نباید از فرهنگ غربی تقلید کورکورانه کرد (۲۵/۰۴/۱۳۹۲) - ارزش‌های خدمتگزاری، ایثارگری، وجدان‌گرایی، اتحاد، ایمان و امید، دین‌مداری، عفاف و حجاب (R11) → ایمان و امید باید در جامعه زنده باشد (۰۱/۰۱/۱۳۹۴) - سبک زندگی غیرمصرف‌گرا و درستکاری (R12) → سبک زندگی اسلامی یعنی پرهیز از مصرف‌گرایی (۲۹/۰۶/۱۳۹۱)
	نهادینه‌سازی ارزش‌ها و اعتباربخشی درونی به فرهنگ	- تبدیل ارزش‌ها به سیاست‌گذاری (R13) → قانون‌گذاری باید بر اساس فرهنگ اسلامی باشد (۱۶/۰۴/۱۳۹۳) - تقویت تشکل‌های مردمی و جهادی (R14) → تشکل‌های جهادی باید

		<p>تقویت شوند (۰۳/۰۹/۱۳۹۵)</p> <p>-نقش مساجد و اجتماعات مذهبی (R15) → مساجد پایگاه فرهنگ اسلامی هستند (۲۱/۰۹/۱۳۹۰)</p> <p>-رسانه های اسلامی و محله محور (R16) → رسانه باید در خدمت فرهنگ اسلامی باشد (۱۴/۰۳/۱۳۹۴)</p> <p>-مدارس و نظام تعلیم و تربیت (R17) → مدارس باید انسان های متعهد تربیت کنند (۰۴/۰۹/۱۳۹۳)</p> <p>-ضمانت اجرای قوانین فرهنگی (R18) → قوانین فرهنگی باید ضمانت اجرا داشته باشند (۰۵/۰۷/۱۳۹۶)</p> <p>-نقش قرارگاهی شورای عالی انقلاب فرهنگی (R19) → شورای عالی انقلاب فرهنگی باید قرارگاه فرهنگ باشد (۱۹/۰۹/۱۳۹۲)</p>
پیامدهای تحقق حکمرانی گفتمان ساز با تاکید بر جغرافیای فرهنگی:	انسجام هویتی ملی	<p>- وحدت اجتماعی و اعتماد فرهنگی (P1) → فرهنگ اسلامی عامل وحدت ملی است (۱۹/۰۹/۱۳۹۲)</p> <p>- عزت مندی، سرافرازی، استقلال وجودی مردم و جامعه، تسهیل امور اجرایی و اجتماعی، آبرومندی، تکریم مردم، اتحاد و توانمندی (P2) → ملت ایران باید عزیز و سرافراز باشد (۱۴/۰۲/۱۳۹۴)</p>
۱. انسجام هویتی ملی	نفوذ منطقه ای و جهانی	<p>- ارتقای جایگاه ژئوکالچری ایران (P3) → ایران باید در عرصه فرهنگ جهانی اثرگذار باشد (۱۴/۰۳/۱۳۹۴)</p> <p>- اصلاح سایر امور و ارکان جامعه ایرانی و جهانی (P4) → ما باید در جهان الگوی فرهنگی باشیم (۰۵/۰۷/۱۳۹۶)</p>
۲. نفوذ نرم منطقه ای و جهانی	الگوی حکمرانی فرهنگی	<p>- ارائه مدل متمایز از غرب (P5) → ما باید الگوی جدیدی از حکمرانی فرهنگی ارائه کنیم (۰۵/۰۷/۱۳۹۶)</p> <p>- حاکمیت الهی با ویژگی های اسلام محور، مردم محور، عدالت محور، فرهنگ محور، امام محور، قانون مدار و مسئولانه (P6) → حاکمیت اسلامی باید عدالت محور و مردم محور باشد (۰۳/۰۹/۱۳۹۵)</p>
۳. الگوی بدیل حکمرانی فرهنگی	تمدن نوین اسلامی	<p>- فعال شدن مجریان، مدیران، مردم و حرکت به سوی تمدن سازی (P7) → هدف نهایی ما تمدن نوین اسلامی است (۲۹/۰۶/۱۳۹۱)</p> <p>- تشکیل امت اسلامی، پیشرفت تمدنی و بستر سازی ظهور منجی عالم، انسان سازی دینی (P8) → امت اسلامی باید زمینه ساز ظهور باشد (۲۱/۰۹/۱۳۹۰)</p>
۴. تمدن نوین اسلامی	تعالی فردی و اجتماعی	<p>- ارتقای اخلاق، معنویت و سطح فرهنگ عمومی، رشد مردم و احساس مسئولیت اجتماعی و ایجاد اقبال عمومی نسبت به ارزش ها (P9) → فرهنگ اسلامی انسان را تعالی می بخشد (۲۱/۰۹/۱۳۹۰)</p> <p>- تربیت افراد متکی به نفس، گسترش امید و انگیزه، امنیت و آرامش و افزایش انگیزه خدمت در مسئولان (P10) → امید و آرامش باید در جامعه گسترش یابد (۰۱/۰۱/۱۳۹۴)</p>
۵. تعالی فردی و اجتماعی	شخص های حاکمیت الهی	

تجزیه و تحلیل داده‌ها

یافته‌های پژوهش در شکل شماره ۲ نشان می‌دهد تحقق حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر جغرافیای فرهنگی بر پایه مجموعه‌ای از شرایط علی، راهبردها و پیامدها شکل می‌گیرد. شرایط علی شامل ۱. ولایت و رهبری دینی با مضامینی چون اسلامی بودن حکمرانی، تربیت اخلاقی و مسئولیت‌مند و جریان‌سازی فکر و عمل دینی همچنین ۲. خودآگاهی تاریخی و تمدنی و هویت اسلامی ایرانی با محور بازگشت به هویت اسلامی ایرانی، ۳. جغرافیای فرهنگی با توجه به تنوع فرهنگی داخلی و ظرفیت‌های منطقه‌ای، ۴. مقاومت در برابر سلطه فرهنگی غرب با تأکید بر استقلال فرهنگی و مقابله با نفوذ نرم، و ۵. مشارکت مردمی با مضامینی چون حکومت برای مردم و با مردم، تقویت تشکلهای مردم‌نهاد و کاهش تصدی‌گری دولتی از دیگر عوامل زمینه‌ساز هستند. راهبردهای پژوهش شامل ۱. تولید معنا و روایت‌سازی و گفتمان‌سازی با استفاده از زبان و ادبیات، ایجاد معنای جدید و بازتولید معنا در ذهن جامعه است. ۲. شبکه‌سازی فرهنگی با پیوند نخبگان، رسانه‌ها و مردم، ۳. توانمندسازی مردم از طریق مشارکت فعال در فرهنگ، و ۴. دیپلماسی فرهنگی با صدور گفتمان اسلامی به جهان نیز از راهبردهای کلیدی محسوب می‌شوند. ۵. اصلاح‌گری معیارمند و ذهنیت‌سازی ارزش‌های فرهنگی با محورهایی چون ارزشی بودن حکمرانی، اصلاح ذهنیت‌های ناکارآمد، اصلاح اخلاقیات و منش ناصحیح، مقابله با تقلید کورکورانه، تقویت ارزش‌های خدمتگزاری و سبک زندگی غیرمصرف‌گرا، و در نهایت ۶. نهادینه‌سازی ارزش‌ها و اعتباربخشی درونی به فرهنگ از طریق سیاست‌گذاری فرهنگی، تقویت تشکلهای مردمی و جهادی، نقش مساجد، رسانه‌های اسلامی، مدارس، ضمانت اجرای قوانین فرهنگی و نقش قرارگاهی شورای عالی انقلاب فرهنگی تکمیل‌کننده این راهبردها هستند. و پیامدهای تحقق حکمرانی گفتمان‌ساز در پنج مضمون هسته‌ای دسته‌بندی می‌شوند: ۱. انسجام هویتی ملی با مضامینی چون وحدت اجتماعی و اعتماد فرهنگی، عزت‌مندی و سرافرازی، استقلال وجودی مردم و جامعه، تسهیل امور اجرایی و اجتماعی، آبرومندی، تکریم مردم، اتحاد و توانمندی. ۲. نفوذ نرم منطقه‌ای و جهانی با ارتقای جایگاه ژئوکالچری ایران و اصلاح سایر امور و ارکان جامعه ایرانی و جهانی. ۳. الگوی بدیل حکمرانی فرهنگی با ارائه مدل متمایز از غرب، حاکمیت الهی با ویژگی‌های اسلام‌محور، مردم‌محور، عدالت‌محور و فرهنگ‌محور، و پیشرفت در حکمرانی و حل مشکلات کشور از طریق تسهیل امور اجرایی و فعال شدن مدیران و مجریان. ۴. تمدن نوین اسلامی با حرکت به سوی تمدن‌سازی، فعال شدن مجریان، مدیران و مردم، تشکیل امت اسلامی، پیشرفت تمدنی، بسترسازی ظهور منجی عالم و انسان‌سازی دینی. ۵. تعالی فردی و اجتماعی و نهادینه شدن شاخص‌های حاکمیت الهی با ارتقای اخلاق، معنویت و سطح فرهنگ عمومی، رشد مردم و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ایجاد اقبال عمومی نسبت به ارزش‌ها، تربیت افراد متکی به نفس، گسترش امید و انگیزه، امنیت و آرامش و افزایش انگیزه خدمت در مسئولان.

شکل ۲. شماتیک الگوی حکمرانی گفتمان‌ساز با تاکید بر جغرافیای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر آرای رهبر انقلاب (مدظله العالی)

بحث و نتیجه گیری

تحولات سریع در مفاهیم دولت و حکمرانی، ضرورت ارائه الگوهای تازه را آشکار ساخته است. آنچه امروز در ادبیات حکمرانی مشاهده می‌شود، تحول در نقش سنتی و تاریخی دولت‌ها و دگرگونی در ماهیت فرایندهای حکمرانی و مدیریت در سراسر جهان است. بیشترین توجه به مفهوم «حکمرانی خوب» معطوف بوده، اما به دلیل کاستی‌ها و نارسایی‌ها، الگوهای دیگری نیز پیشنهاد شده است (خاشعی و هرندی، ۱۳۹۳: ۱۱۰-۸۵). در این میان، تحقق الگوهای بومی و پایدار حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران

که با جهت‌دهی به اندیشه‌ها و ایجاد انسجام اجتماعی به گفتمان‌سازی فرهنگ اسلامی مبادرت دارد، می‌تواند الگویی متناسب برای جامعه ایران باشد. طبق یافته‌های این پژوهش، الگوی حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر جغرافیای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و مبتنی بر آرای رهبر انقلاب (مدظله‌العالی)، نقشی بنیادین در شکل‌دهی به فرهنگ و سیاست ایفا می‌کند. حکمرانی با فراهم‌سازی عوامل زمینه‌ساز و راهبردهای تحقق، به‌طور قطعی در جغرافیای فرهنگی نقش دارد و الگوی متناسبی برای شرایط ایران اسلامی خواهد بود. رهبر انقلاب در بیانات خود بارها به اهمیت حکمرانی و گفتمان‌سازی اشاره کرده‌اند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، انسجام هویتی ملی، نفوذ نرم منطقه‌ای و جهانی، ارائه الگوی بدیل حکمرانی فرهنگی، تحقق تمدن نوین اسلامی، تعالی فردی و اجتماعی و نهادینه شدن شاخص‌های حاکمیت الهی از پیامدهای حکمرانی گفتمان‌ساز هستند. ایشان حکمرانی گفتمان‌ساز را به‌عنوان جهت‌گیری درست در جغرافیای فرهنگی ایران اسلامی و جهت‌دهنده تصمیمات کلان کشور معرفی کرده‌اند که همچون روحی در کالبد فعالیت‌های گوناگون جریان دارد و حدود و مسیر حرکت را مشخص می‌سازد (بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۱). آرمان‌های انقلاب و نظام اسلامی ایران از ابتدا نشان می‌دهد که حکمرانی گفتمان‌ساز با تزریق آموزه‌های اسلامی در نظام، دولت و جامعه، زمینه‌ساز جریان‌سازی و نهادینه‌سازی تمدن نوین اسلامی خواهد بود.

در جهان امروز، مدرنیته با ایجاد نظم نوین و گفتمان‌های تازه، تغییرات گسترده‌ای در عادات، شیوه‌های تفکر، ارزش‌ها و سبک‌های زندگی افراد به وجود آورده است؛ تغییراتی که به تبع آن معناها و ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی نیز دگرگون شده و الگوهای جدیدی شکل گرفته‌اند. در چنین شرایطی، حکمرانی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ناگزیر از توجه به گفتمان‌سازی در جغرافیای فرهنگی است تا بتواند ذهنیت‌ها را هدایت و ارزش‌های اصیل فرهنگی و دینی را تثبیت کند. گیدنز رسانه‌ها و فناوری‌های ارتباطی مدرن را ابزار اصلی گسترش مدرنیته و ارزش‌های آن دانسته و نقش آن‌ها را در برساخت گفتمان‌ها و تغییر فضای جهانی برجسته می‌کند (گیدنز، ۲۰۰۰: ۹۲-۹۸). در این میان، لاکلا مفهوم «قابلیت دسترسی» را برای توضیح شرایطی به‌کار می‌برد که در بحران‌های شدید، نظم گفتمانی متزلزل شده و برخی گفتمان‌ها به دلیل انسجام نسبی و دسترسی بیشتر در افکار عمومی، با موفقیت بیشتری مواجه می‌شوند. همچنین، گفتمان‌ها برای تثبیت معنای مدنظر خود از سازوکارهای برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی بهره می‌گیرند؛ بدین‌گونه که نقاط قوت خود را پررنگ و ضعف‌ها را پنهان کرده و در مقابل، ضعف‌های رقیب را برجسته و قوت‌های او را کم‌اهمیت جلوه می‌دهند (قجری و نظری، ۱۳۹۲: ۷۸ و ۸۱). بر اساس دیدگاه لاکلا و موف (۱۹۸۵)، یک گفتمان زمانی به هژمونی فرهنگی تبدیل می‌شود که بتواند خود را به‌عنوان «تصور اجتماعی» تثبیت کند (لاکلا و موف، ۱۹۸۵: ۴۷-۹۲). این فرایند با تبدیل گفتمان به اسطوره اجتماعی تحقق می‌یابد؛ اسطوره‌ای که باید عام، جهان‌شمول و پاسخ‌گوی نیازهای جامعه باشد و در قالبی آرمانی و استعاری عرضه گردد. با این حال، تحقق این فرایند علاوه بر خلق فضای استعاری، نیازمند دو شرط اساسی است: نخست «قابلیت دسترسی» در افکار عمومی و دوم «قابلیت اعتبار» یعنی سازگاری اصول گفتمان با ارزش‌های بنیادین جامعه (سلطانی، ۱۳۸۴: ۲۵-۳۵).

یافته‌های این پژوهش نشان داد الگوی حکمرانی گفتمان‌ساز با تأکید بر جغرافیای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر آرای رهبر انقلاب (مدظله‌العالی) بر پایه‌ی شرایط علی و عوامل زمینه‌ساز است؛ چون: ۱. ولایت و رهبری دینی ۲. خودآگاهی تاریخی و تمدنی و هویت اسلامی ایرانی ۳. جغرافیای فرهنگی (ژئوکالچر) ۴. مقاومت در برابر سلطه فرهنگی غرب ۵. مشارکت مردمی شکل می‌گیرد و از طریق راهبردهایی چون: ۱. تولید معنا و روایت‌سازی و گفتمان‌سازی ۲. شبکه‌سازی فرهنگی ۳. توانمندسازی مردم ۴. دیپلماسی فرهنگی ۵. اصلاح‌گری معیارمند و ذهنیت‌سازی ارزش‌های فرهنگی ۶. نهادینه‌سازی ارزش‌ها و اعتباربخشی درونی به فرهنگ به پیامدهایی همچون: ۱. انسجام هویتی ملی ۲. نفوذ نرم منطقه‌ای و جهانی ۳. الگوی بدیل حکمرانی فرهنگی ۴. تمدن نوین اسلامی ۵. تعالی فردی و اجتماعی و نهادینه شدن شاخص‌های حاکمیت الهی منجر می‌شود.

در ادامه به بررسی تطبیقی و تحلیلی یافته‌ها و نتایج این تحقیق با پژوهش‌هایی که در پیشینه اشاره شد پرداخته می‌شود: در مقایسه با مقاله روح‌الله و اوشاما در پژوهشی با عنوان رهبری توحیدی در جهان معاصر که در مالزی در مجله الشجره چاپ شده، الگویی تحت عنوان رهبری توحیدی را مطرح کرده‌اند که بر اصل بنیادین توحید و ارزش‌های اسلامی در حکمرانی و

مدیریت تأکید دارد. این الگو، رهبری را مسئولیتی الهی و اخلاقی دانسته و رهبر را به‌عنوان خلیفه و امین خداوند در زمین معرفی می‌کند. مطالعات انجام‌شده در مالزی نشان می‌دهد که این مدل قابلیت انطباق با نیازهای جوامع مسلمان معاصر را دارد و می‌تواند به‌عنوان الگویی اخلاقی و پایدار در برابر چالش‌های حکمرانی مدرن عمل کند. به‌ویژه در مقالات منتشرشده در این مجله؛ رهبری توحیدی به‌عنوان چارچوبی برای پیوند ارزش‌های اسلامی با مدیریت معاصر معرفی شده است. (روح‌الله، ۱ و اوشاما، ۲۰۲۴) تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد پژوهش حاضر با طراحی الگوی حکمرانی گفتمانی مبتنی بر منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، بر ابعاد ژئوکالچری، ولایت دینی، هویت تاریخی-تمدنی و مقاومت فرهنگی تأکید دارد و راهبردهایی چون تولید معنا، شبکه‌سازی فرهنگی و دیپلماسی فرهنگی را برای تحقق انسجام هویتی و تمدن نوین اسلامی شناسایی کرده است. مقایسه با پژوهش روح‌الله و اوشاما نشان می‌دهد که اگرچه هر دو مطالعه بر ضرورت ارائه الگوهای اسلامی در حکمرانی تأکید دارند، اما رویکردها متفاوت است؛ الگوی «رهبری توحیدی» بیشتر بر بُعد الهیاتی و اخلاقی رهبری به‌عنوان خلیفه خداوند در زمین تمرکز دارد، در حالی که الگوی ارائه‌شده در این مقاله بر ابعاد ساختاری، فرهنگی و ژئوکالچری حکمرانی در نظام جمهوری اسلامی تأکید می‌کند. این تفاوت نشان می‌دهد که الگوی حکمرانی گفتمانی ساز علاوه بر جنبه‌های معنوی، ظرفیت راهبردی و عملی برای سیاست‌گذاری فرهنگی و تحقق تمدن نوین اسلامی دارد.

در مقایسه با کتاب لاکوست و ژیلین با عنوان عوامل و اندیشه‌ها در ژئوپلیتیک که به بررسی اندیشه‌ها و عوامل مؤثر در شکل‌گیری و تحول ژئوپلیتیک پرداخته بر اهمیت فرهنگ، تاریخ و جغرافیا در تحلیل‌های ژئوپلیتیکی تأکید دارد و نشان می‌دهد که ژئوپلیتیک صرفاً محدود به قدرت نظامی یا اقتصادی نیست، بلکه مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی، اجتماعی و اندیشه‌ای در آن نقش آفرین هستند. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر اهمیت عوامل فرهنگی و اجتماعی در شکل‌گیری نظم‌های سیاسی و ژئوپلیتیکی تأکید دارند، اما رویکرد آن‌ها متفاوت است؛ پژوهش حاضر با تمرکز بر منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای الگویی سه‌بعدی برای حکمرانی گفتمانی ساز در عرصه ژئوکالچر ارائه می‌دهد که بر ولایت دینی، هویت تاریخی-تمدنی، مقاومت فرهنگی و مشارکت مردمی استوار است و پیامدهایی چون انسجام هویتی و تحقق تمدن نوین اسلامی را دنبال می‌کند، در حالی که کتاب لاکوست و ژیلین با رویکردی نظری و تحلیلی به بررسی عوامل مؤثر در تحول ژئوپلیتیک می‌پردازد. بنابراین، مقاله حاضر با ارائه الگویی راهبردی برای سیاست‌گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران، جنبه عملی و بومی گفتمان‌سازی را برجسته می‌کند، در حالی که اثر لاکوست و ژیلین بیشتر بر تبیین نظری و کلی نقش فرهنگ و اندیشه در ژئوپلیتیک جهانی تمرکز دارد.

در مقایسه با مقاله مهدی مزینانی که با عنوان حکمرانی فرهنگی در نظام اسلامی بر مسئولیت و نقش دولت اسلامی در حوزه فرهنگ تمرکز دارد و فرهنگ را در چارچوب سازه‌های مفهومی حکمرانی همچون سیاست‌گذاری، مهندسی و مدیریت بررسی می‌کند. مزینانی دولت اسلامی را نهاد اصلی هدایت و مهندسی فرهنگی می‌داند که وظیفه دارد با طراحی و اجرای سیاست‌های کلان، از انحرافات فرهنگی جلوگیری کرده و مسیر فرهنگ اسلامی را تثبیت نماید. تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش در عین تفاوت، مکمل یکدیگر می‌باشند. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر ضرورت ورود نظام اسلامی به عرصه فرهنگ و ارائه الگوهای بومی حکمرانی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح تمرکز و چارچوب نظری است؛ پژوهش حاضر با استفاده از نظریه داده‌بنیاد و بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای الگویی سه‌بعدی برای حکمرانی گفتمانی ساز در عرصه ژئوکالچر ارائه می‌دهد که بر ولایت دینی، هویت تاریخی-تمدنی، مقاومت فرهنگی و مشارکت مردمی استوار است و پیامدهایی چون انسجام هویتی و تحقق تمدن نوین اسلامی را دنبال می‌کند، در حالی که پژوهش مزینانی با تحلیل محتوای بیانات امام خمینی (ره) بیشتر بر مسئولیت و نقش دولت اسلامی در حوزه فرهنگ تمرکز دارد و نشان می‌دهد که ورود نظام اسلامی به فرهنگ تکلیف شرعی و سیاسی است که می‌تواند در قالب سیاست‌گذاری، مدیریت و مهندسی فرهنگی تحقق یابد؛ بنابراین، مقاله حاضر بر ابعاد راهبردی و ژئوکالچری حکمرانی تأکید دارد، در حالی که پژوهش مزینانی بیشتر به وظایف نهادی و تکالیف دولت اسلامی در حوزه فرهنگ پرداخته است.

¹ Ruhullah

² Ushama

در مقایسه با مقاله اسدی و نصراللهی که با عنوان صورت‌بندی مسائل رابطه حکومت و فرهنگ در سیاست‌گذاری بر ضرورت طراحی یک دستگاه نظری منسجم برای سیاست‌گذاری فرهنگی دینی تأکید دارد. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر ضرورت وجود چارچوب نظری دینی و منسجم برای سیاست‌گذاری فرهنگی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح تمرکز و رویکرد است. پژوهش اسدی و نصراللهی با روش تحلیل مضمون بیشتر به صورت‌بندی مسائل رابطه حکومت و فرهنگ پرداخته و بر ضرورت ایجاد دستگاه نظری منسجم برای سیاست‌گذاری فرهنگی تأکید دارد؛ بنابراین، مقاله حاضر با ارائه الگویی راهبردی و عملی در سطح ملی و فراملی، جنبه کاربردی حکمرانی فرهنگی را برجسته می‌کند، در حالی که پژوهش اسدی و نصراللهی بیشتر بر تبیین نظری و طرح پرسش‌های بنیادین در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی متمرکز است.

در مقایسه با مقاله آناهیتا آقاسی، سید محسن بنی‌هاشمی و سید وحید عقیلی که با عنوان تحلیل مضمون هویت فرهنگی در اندیشه آیت‌الله سید علی خامنه‌ای، به شناسایی ابعاد هویت فرهنگی از منظر ایشان پرداخته است. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر پایه اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای شکل گرفته و بر نقش فرهنگ در حکمرانی اسلامی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح تمرکز و رویکرد است؛ پژوهش آقاسی و همکاران با روش تحلیل مضمون بیشتر بر تبیین ابعاد هویت فرهنگی در اندیشه رهبر انقلاب تمرکز دارد و آن را در سه سطح چرایی، چستی و چگونگی توضیح می‌دهد؛ بنابراین، مقاله حاضر بر ارائه الگویی راهبردی و عملی برای حکمرانی فرهنگی در سطح ملی و فراملی تأکید دارد، در حالی که پژوهش آقاسی و همکاران هویت فرهنگی را به‌عنوان سنگ‌بنای نظری و تمدن‌ساز حکمرانی اسلامی معرفی می‌کند.

در مقایسه با مقاله غلامرضا بهروزی لک و رضا کفیلی که با عنوان الگوی گفتمان‌سازی در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای با رویکرد توصیفی - تحلیلی و روش تحلیل مضمونی استرلینگ، به بررسی بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص گفتمان‌سازی پرداخته است. آنان نشان می‌دهند که گفتمان‌سازی در اندیشه رهبری مبتنی بر اصولی چون هدایت دینی، مقاومت در برابر گفتمان‌های بیگانه، بازتولید ارزش‌های اسلامی انقلابی، و ایجاد انسجام اجتماعی است. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر پایه اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای شکل گرفته و بر اهمیت گفتمان‌سازی در حکمرانی اسلامی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح تمرکز و رویکرد است؛ تحلیل تطبیقی بیانگر آن است که پژوهش حاضر به چگونگی تحقق گفتمان‌سازی در عمل می‌پردازد، در حالی که مقاله بهروزی لک و کفیلی بر سطح نظری و مفهومی اندیشه رهبری تمرکز کرده و به چرایی و مبانی نظری گفتمان‌سازی در اندیشه رهبری توجه دارد. این دو رویکرد مکمل یکدیگرند. بدون مبانی نظری و چارچوب تحلیلی، گفتمان‌سازی فرهنگی در سطح عملی فاقد انسجام خواهد بود؛ و بدون سازوکارهای عملیاتی و اجتماعی، گفتمان‌سازی در سطح نظری باقی می‌ماند. بنابراین، در نتیجه‌گیری، مقاله حاضر بر هم‌افزایی میان نظریه‌پردازی گفتمان‌سازی در اندیشه رهبری و تحقق عملی آن در حکمرانی جمهوری اسلامی ایران تأکید دارد؛ هم‌افزایی‌ای که از یک‌سو بنیان‌های معرفتی و سیاسی گفتمان‌سازی را فراهم می‌آورد و از سوی دیگر تحقق اجتماعی و فرهنگی آن را تضمین می‌نماید.

در مقایسه با مقاله حسن امان‌زاده و محمود فلاح که با عنوان نقش گفتمانی روحانیت در ترویج اخلاق سیاسی: تحلیلی بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای با رویکرد توصیفی - تحلیلی، به بررسی جایگاه محوری روحانیت در صورت‌بندی گفتمان اخلاق سیاسی از منظر رهبر انقلاب اسلامی پرداخته است. آنان نشان می‌دهند که روحانیت در اندیشه رهبری نقشی بنیادین در هدایت جامعه، ترویج ارزش‌های اخلاقی، و تثبیت گفتمان سیاسی مبتنی بر دین دارد. در این مقاله، روحانیت نه تنها به‌عنوان یک نهاد دینی، بلکه به‌عنوان یک کنشگر گفتمانی معرفی می‌شود که با تبیین اخلاق سیاسی اسلامی، زمینه‌ی انسجام اجتماعی و مقاومت در برابر گفتمان‌های غیر دینی را فراهم می‌آورد. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر پایه اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای شکل گرفته و بر نقش فرهنگ و دین در حکمرانی اسلامی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح تمرکز و ابعاد بررسی است؛ پژوهش امان‌زاده و فلاح بیشتر بر نقش محوری روحانیت در صورت‌بندی گفتمان اخلاق سیاسی تمرکز دارد و نشان می‌دهد که روحانیت علاوه بر مرجعیت دینی، کنشگری راهبردی در هدایت اخلاقی جامعه و تبیین ارزش‌های اسلامی در عرصه سیاست دارد؛ بنابراین، مقاله حاضر بر ارائه الگویی کلان و راهبردی برای حکمرانی فرهنگی در سطح ملی و فراملی تأکید دارد، در حالی که پژوهش امان‌زاده و فلاح بر نقش نهادی و اخلاقی روحانیت در تقویت بنیان‌های اخلاقی نظام سیاسی تمرکز کرده است. این

تفاوت رویکردها نشان می‌دهد که برای دستیابی به یک الگوی کامل گفتمان‌سازی فرهنگ اسلامی، باید سطح حکمرانی فرهنگی و سطح گفتمان اخلاقی روحانیت در کنار هم قرار گیرند. حکمرانی فرهنگی بدون پشتوانه اخلاقی و هدایت روحانیت، از عمق معنوی لازم برخوردار نخواهد بود؛ و نقش روحانیت بدون سازوکارهای حکمرانی، در سطح توصیه‌های اخلاقی باقی می‌ماند.

در مقایسه با مقاله علیرضا صداقت و محمدعلی رضایی اصفهانی که با عنوان روند گفتمان‌سازی سبک زندگی رهبر الهی در جامعه بر پایه آموزه‌های قرآن و سنت و با روش توصیفی - تحلیلی، به بررسی سبک زندگی رهبران الهی از منظر رهبر معظم انقلاب پرداخته است. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر اهمیت گفتمان‌سازی در جامعه اسلامی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح تمرکز و چارچوب نظری است؛ پژوهش صداقت و رضایی اصفهانی با تمرکز بر سبک زندگی رهبران الهی و بر پایه آموزه‌های قرآن و سنت، فرایند چندمرحله‌ای گفتمان‌سازی سبک زندگی را تبیین کرده و راهکارهایی چون نهادسازی، واژه‌سازی و شاخص‌سازی را برای فراگیر شدن این گفتمان پیشنهاد می‌دهد؛ بنابراین، مقاله حاضر بر ارائه الگویی کلان و راهبردی برای حکمرانی فرهنگی در سطح ملی و فراملی تأکید دارد، در حالی که پژوهش صداقت و رضایی اصفهانی بیشتر بر فرآیندهای عملی و اجتماعی گفتمان‌سازی سبک زندگی در جامعه تمرکز کرده است. این دو رویکرد مکمل یکدیگرند. سیاست‌های گفتمان‌ساز در سطح حکمرانی بستر و جهت را فراهم می‌کنند، و سبک زندگی رهبر الهی محتوای فرهنگی را در سطح فرد و خانواده مجسم می‌سازد. نتیجه عملی این هم‌افزایی آن است که حکمرانی فرهنگی بدون سبک زندگی اسلامی در سطح خرد، به نتایج پایدار نمی‌رسد؛ و سبک زندگی بدون حمایت و هدایت حکمرانی و بدو گفتمان‌سازی فرهنگ اسلامی، در سطح فردی باقی می‌ماند و به گفتمان فراگیر و جریان اجتماعی تبدیل نمی‌شود.

در مقایسه با مقاله موسوی خطیر، وفائیان و اسماعیلی گیوی با عنوان معیارها و شاخص‌های نقش‌آفرینان در گفتمان‌سازی فرهنگ انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها بر اساس دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی، به شناسایی و استخراج معیارها و شاخص‌های نقش‌آفرینان فرهنگی در محیط دانشگاه پرداخته است و تأکید بر معیارها و شاخص‌های عملیاتی نقش‌آفرینان است؛ یعنی مشخص می‌شود چه ویژگی‌ها و چه شاخص‌هایی باید در دانشگاه‌ها تقویت شود تا گفتمان فرهنگی انقلاب اسلامی در این محیط نهادینه گردد. پژوهش موسوی خطیر و همکاران با روش تحلیل مضمون بیشتر بر نقش‌آفرینی دانشگاه‌ها، دانشجویان و تشکل‌های دانشجویی در گفتمان‌سازی فرهنگ انقلاب اسلامی تمرکز دارد و نشان می‌دهد که فعالیت‌های خودجوش از پایین به بالا در این فرایند نقش کلیدی دارند. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر اهمیت گفتمان‌سازی در اندیشه‌های رهبر انقلاب اسلامی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح تمرکز و میدان بررسی است؛ پژوهش حاضر بر سطح کلان حکمرانی فرهنگی تمرکز داشته در حالی که مقاله موسوی خطیر و همکاران بر سطح خرد و نهادی دانشگاهی تمرکز کرده و نقش‌آفرینان مشخصی را به‌عنوان حاملان گفتمان فرهنگی معرفی می‌کند. بررسی این دو پژوهش با هم نشان می‌دهد که برای دستیابی به یک الگوی کامل گفتمان‌ساز، باید سطح کلان حکمرانی و سطح خرد نهادی در کنار هم قرار گیرند. حکمرانی فرهنگی بدون نقش‌آفرینی کنشگران مختلف و نهادهای اجتماعی مانند دانشگاه‌ها، از کارآمدی عملی برخوردار نخواهد بود؛ و نقش‌آفرینی دانشگاه‌ها بدون جهت‌گیری کلان حکمرانی، پراکنده و بی‌انسجام خواهد ماند.

در مقایسه با مقاله حاضری و عاملیدر مقاله ساختار و عاملیت در تبیین‌های فرهنگی انقلاب اسلامی که رویکردهای فرهنگی در تحلیل انقلاب ایران بررسی شده با مرور دیدگاه‌های برخی جامعه‌شناسان نشان می‌دهد که عوامل فرهنگی مانند ایدئولوژی، رهبری و مذهب نقش اساسی در تبیین انقلاب اسلامی داشته‌اند و در چارچوب دوگانگی ساختار و عاملیت، گونه‌شناسی نظری رویکردهای فرهنگی به انقلاب ایران ارائه می‌کند. مقایسه تحلیلی نشان می‌دهد که هر دو پژوهش بر نقش فرهنگ و دین در شکل‌دهی به نظم سیاسی و اجتماعی انقلاب اسلامی تأکید دارند، اما تفاوت در سطح رویکرد و هدف‌گذاری است؛ پژوهش حاضری و عاملی با مرور نظریات اندیشمندانی چون فوکو، گیدنز و کاستلز بیشتر به گونه‌شناسی نظری تبیین‌های فرهنگی انقلاب اسلامی پرداخته و نشان می‌دهد که متغیرهایی چون ایدئولوژی، رهبری و مذهب در چارچوب دوگانگی ساختار و عاملیت از عوامل اصلی در تحلیل انقلاب ایران هستند؛ بنابراین، مقاله حاضر بر ارائه الگویی راهبردی و عملی برای حکمرانی فرهنگی در

سطح ملی و فراملی تأکید دارد، در حالی که پژوهش‌های حاضری و عاملی بیشتر بر تبیین نظری و مقایسه رویکردهای جامعه‌شناختی در تحلیل انقلاب اسلامی تمرکز کرده است.

منابع

- آشوری، داریوش. (۱۳۸۰). تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ. تهران: نشر آگه.
- آقاسی، آنایتا؛ بنی‌هاشمی، سید محسن؛ عقیلی، سید وحید. (۱۴۰۰). تحلیل مضمون هویت فرهنگی در اندیشه آیت‌الله سید علی خامنه‌ای. نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، ۱۱(۲)، ۱۷۶-۱۵۵.
- امان‌زاده، حسن و فلاح، محمود. (۱۴۰۰). نقش گفتمانی روحانیت در ترویج اخلاق سیاسی. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۱(۴۰)، ۹۲-۶۵.
- امین خندقی، م. و جعفرنیا، ف. س. (۱۳۹۳). چگونگی گفتمان‌سازی نظریه ولایت فقیه در محتوای برنامه‌های درسی. مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۱(۳۹)، ۲۸-۷.
- اسدی، محمدصابر و نصراللهی، محمدصادق. (۱۳۹۸). صورت‌بندی مسائل رابطه حکومت و فرهنگ در سیاست‌گذاری فرهنگی. دین و سیاست فرهنگی، ۱۱(۱)، ۸۵-۱۱۲.
- بهروزی‌لک، غلامرضا و کفیلی، رضا. (۱۳۹۹). الگوی گفتمان‌سازی در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۷)، ۳۴-۷.
- پوراحمد، احمد. (۱۳۸۸). قلمرو و فلسفه جغرافیا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- پهلوان، جنگیز. (۱۳۸۸). فرهنگ و تمدن. تهران: نشر نی.
- جمشیدی، مهدی. (۱۴۰۲). درآمدی بر اندیشه فرهنگی آیت‌الله خامنه‌ای. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- جردن، تری و راوتتری، لستر. (۱۳۸۰). مقدمه‌ای بر جغرافیای فرهنگی. ترجمه سیمین تولایی و محمد سلیمانی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۹۳). تبیین فلسفه جغرافیا. فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۱۸(۲)، ۲۷-۵۶.
- حاضری، علی محمد و عاملی، محمد. (۱۳۸۶). ساختار و عاملیت در تبیین‌های فرهنگی انقلاب اسلامی. نشریه جامعه‌شناسی ایران، ۲۰(۴)، ۷۲-۹۰.
- حسینی‌زاده، سید محمدعلی. (۱۳۸۳). نظریه گفتمان و تحلیل سیاسی. فصلنامه علوم سیاسی، ۲۸، ۱۷۹-۱۹۵.
- خسروپناه، عبدالحسین. (۱۴۰۲). گفتمان‌سازی راهبردی اساسی برای حل مشکلات فرهنگی است. ایسنا.
- خاشعی، وحید و هرندی، عطاءاله. (۱۳۹۳). تبیین ابعاد حکمرانی متعالی مبتنی بر سیره حکومتی امام علی(ع). پژوهش‌های علم و دین، ۵(۲)، ۸۵-۱۱۰.
- دانایی‌فرد، حسن و امامی، سیدمجتبی. (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد. اندیشه مدیریت راهبردی، ۲، ۶۹-۹۸.
- لشگری‌تفرشی، احسان؛ احمدی، سیدعباس. (۱۳۹۵). اصول و مبانی جغرافیای فرهنگی؛ با تأکید بر جغرافیای فرهنگی ایران. تهران: انتشارات سمت.
- مزینانی، مهدی. (۱۴۰۰). حکمرانی فرهنگی در نظام اسلامی. مجله حکمرانی متعالی، ۲(۵)، ۲۱۱-۲۳۶.
- مهدوی، مسعود و علی احمدی. (۱۳۹۰). جغرافیای فرهنگی: تبیین نظری و روش‌شناختی. فصلنامه پژوهش فرهنگی، ۱۲(۱۳)، ۱۱۲-۱۳۳.
- مهدیان، حسین؛ ابراهیمی، حامد؛ علی‌پوری، احسان. (۱۴۰۳). بنیادها و بروندادهای ژئوکالچری تأثیرگذار بر سیاست خارجی ج.ا.ایران. فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، ۲۰(۳)، ۱۶۲-۱۹۳.
- موسوی خطیر، سید جلال؛ وفائیان، محمدحسین؛ اسماعیلی گیوی، حمیدرضا. (۱۳۹۹). معیارها و شاخص‌های نقش‌آفرینان در گفتمان‌سازی فرهنگ انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها. مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۹(۱)، ۷۱-۸۶.

- مومنی، مصطفی. (۱۳۸۳). رویکرد جریان دیالکتیکی روابط دین و محیط: مدل بوخوم. مجموعه مقالات دهمین کنگره جغرافیای ایران. تهران: دانشگاه امام حسین(ع).
- قجری، حسینعلی و نظری، جواد. (۱۳۹۲). کاربرد تحلیل گفتمان در تحقیقات اجتماعی. تهران: جامعه‌شناسان.
- شبدینی پاشاکی، محمد؛ سرافراز، محمود؛ کریمی خوشحال، علی. (۱۳۹۵). گفتمان‌های دینی، شیوه‌ها و ابزارها. قم: زمزم هدایت.
- صداقت، علیرضا و رضایی اصفهانی، محمدعلی. (۱۳۹۹). روند گفتمان‌سازی سبک زندگی رهبر الهی در جامعه. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۸)، ۹۳-۱۱۸.
- صالحی امیری، سید رضا. (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی فرهنگی در ایران. تهران: نشر ققنوس.
- سلطانی، علی‌اصغر. (۱۳۸۳). تحلیل گفتمان به مثابه نظریه و روش. فصلنامه علوم سیاسی، ۷(۲۸)، ۱۵۵-۱۷۸.
- سلطانی، م. (۱۳۸۴). گفتمان و اسطوره در فرهنگ سیاسی ایران. تهران: نشر نی.
- سعیدی، عباس. (۱۳۶۸). بینش اسلامی و پدیده‌های جغرافیایی. مشهد: آستان قدس رضوی.
- زین‌العابدین عموقین، یوسف و بختیاری، هوشنگ. (۱۴۰۳). جغرافیای فرهنگی و واقعیت‌های ژئوکالچر ایران. تهران: نشر انتخاب.
- Alexander, J. C. (2003). *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Archer, M. (1996). *Culture and Agency: The Place of Culture in Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalby, S. (2008). Imperialism, domination, culture: The continued relevance of critical geopolitics. *Geopolitics*, 13(3), 413-436.
- Friedman, M. (1955). The role of government in education. University of Texas.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago: Aldine Publishing.
- Glaser, B. G. (1994). *More Grounded Theory Methodology: A Reader*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Gómez-Mejía, L. R., Haynes, K. T., Núñez-Nickel, M., Jacobson, K. J. L., & Moyano Fuentes, J. (2016). Socioemotional wealth and business risks in family-controlled firms. *Administrative Science Quarterly*, 52(1), 106-137.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2002). "Recasting Marxism" in James Martin